

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

05

36.C.3

S. 2

10-02

N° 17

769565

1.3.3

EERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERDUITSCH E SPRAEKKUNST.

~~Althans~~
EERSTE BEGINSELEN

DER

05/36.C.3

NEDERDUITSCH E

SPRAEKKUNST,

Door J. David, priester.

VIERDE, VERBETERDE UITGAVE.

Rijksuniversiteit - Gent
Seminaries voor Historische
en Vergelijkende Pedagogiek

MECHELEN.

P. J. HANICQ, DRUKKER VAN Z. H. DEN PAUS,
DER PROPAGANDA EN VAN HET AERTSBIJDOM VAN MECHELEN.

1845.

EIGENDOM.

VOORBERIGT.

Deze Eerste Beginselen der nederduitsche Spraek-kunst zyn opgesteld voor jongelingen die in onze land-tael beginnen te schryven, en oud genoeg zyn om ovêr 't geen wat zy gelezen hebben een weinig na te denken. Ik heb trachten duidelyk te wezen en tevens kort, en heb vooral daerop aangedrongen om den leerling goede en klare begrippen te geven omtrent den aerd en de wyzigingen dier spraekdeelen, welke in de rede de eerste rol spelen, dat zyn naem- en werk-woorden. Het geheel is verdeeld in Lessen, omdat zulks schynt gepaster te zyn voor de scholen; achter iedere Les volgen eenige vragen, welke er nagenoeg al de substantie van vervatten, en doorgaens zoodanig ingerigt zyn dat de leerling zyne antwoorden niet op-maken kan met terug in 't boek te zien en ze af te schryven; maer dat hy er moet over redeneren, en ver-staen wat hy voortbrengt. Meer vragen zouden het werkje uitgebreid maer niet verbeterd hebben: daer-enboven kan ieder bedreven onderwyzer er zoo veel byvoegen als hy noodig vindt, volgens de sterkte of zwakheid der leerlingen.

Het spellingstelsel, hetwelk wy gevolgd hebben, is dat der Commissie van 1839, met de een of twee wy-zigingen welke daer door het Gentsche Taelcongres van

1841 zyn aen toegebracht geworden. Deze wyzigingen van kleine aangelegenheid, werden door eenige leden der Commissie zelve bygestemd uit enkele zucht om de eenparigheid te bevorderen. Ook mag men zeggen dat, sedert de uitspraak van bykans al de taelkundigen van België te Gent vergaderd, de eensgezindheid in het stuk der spelling gedurig veld gewonnen heeft, en op den dag van heden genoegzaam algemeen heerscht. Daer zyn nog wel hier en daer tegenkanters, of eerder achterblyvers; doch, behalve dat hun getal dagelyks smelt en allengskens uitsterven zal, is het eene onloochenbare daedzaak dat alwie eenige aanspraak kan maken op den naem van taelkundige, het spellingstelsel der Commissie reeds lang is bygetreden. En zulks moest geschieden. Even als de olie op 't water noodwendig bovendryft, zoo haelt ook de goede rede vroeg of laet de overhand op onverstand en styfhoofdigheid. Alle de onderwyzers en taelbeoefenaers die het Verslag van Prof. Bormans gelezen hebben, zyn overtuigd geworden dat de Commissie niets uit enkele willekeur heeft aangeraden, maer dat hare spelregels op vaste beginselen gegrond zyn, en derhalve alleen dienen gevolgd te worden.

Wy laten dan dit werkje, voor de vierde mael overzien en hier en daer verbeterd, uitgaen, in het vertrouwen dat het even zoo gunstig zal ontvangen worden als 't geen wy vroeger reeds aen onze vaderlandsche scholen hebben aangeboden.

Leuven, 5 mei 1845.

EERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERDUITSCH E SPRAEKKUNST.

INLEIDING.

De twee voornaemste middelen om zyne gedachten aen anderen mede te deelen, zyn *de spraek* en *het schrift*. Anders gezeid, men *spreekt* zyne gedachten, of men *schryft* ze.

Om te *spreken*, en insgelyks om te *schryven*, bedient men zich van *woorden* : de gesproken woorden bestaen uit klanken of geluiden; de geschreven woorden verbeelden de eerste voor 't oog, en bestaen uit *letteren*.

De verzameling der woorden, waervan eene natie zich in den dagelykschen omgang bedient, dat noemt men de *tael* dier natie.

De verzameling der letteren dienstig om eene tael te schryven, noemt men de *letterry* of het *abé* van die tael.

EERSTE LES.

Van de nederduitsche Letterry en hare verdeeling.

1. Ons nederduitsch *Abé* vervat de volgende zes en twintig letteren : *a, b, c, d, e, f, g, h,*

i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z. Hier kan men byvoegen de samengestelde *ch*.

Aenmerking. De letteren *c, q* en *x*, veel gebruikt van onze oude schryvers, worden heden-daegs niet meer gebezigt dan in vreemde woorden, als *Cicero, Quirinus, Xerxes*.

2. Men onderscheidt de letteren in twee hoofdsoorten, *klinkers* of *vokalen*, en *medeklinkers* of *konzonanten*.

Men noemt klinkers die letteren, welke op zich zelve een volkomen klank hebben, en zonder behulp van eenige andere letter kunnen uitgesproken worden. Zy zyn zes in getal, *a, e, i, o, u* en *y*.

Alle de overige letteren zyn medeklinkers, dus genoemd, omdat men ze niet kan uitbrengen dan met een' klinker voor of achter gevoegd. *L b. v.* is niet uit te spreken, of men moet er eene *e* voorvoegen, en *el* zeggen; zoo ook *d* kan van de tong niet, of deze moet er de *e* van achter bydoen en *de* laten hooren.

Vragen.

Hoe veel letteren vervat ons nederduitsch abé, en noem die op. — Worden de letters c, q en x heden nog gebruikt? — Hoe worden de nederduitsche letteren onderscheiden? —

*Wat noemt men klinkers ? — Welke zyn die?
— Hoe heet men de andere letters, en waerom
zoo ?*

TWEEDE LES.

Van de Klinkers en hunne samenvoeging.

3. Vier klinkers, van de zes welke wy boven opgenoemd hebben, kunnen eenen korten of langen klank voorstellen, namelyk *a*, *e*, *o*, en *u* : zoo zyn zy kort in *dag*, *spel*, *slot*, *dun* : maer lang in *dagen*, *spelen*, *sloten*, *muren*.

De twee overige zyn *i* en *y*, waervan de eerste altyd kort is, en de andere altyd lang.

Aenmerking. In vreemde woorden klinkt de *y* als *i*, en kan dan lang of kort zyn ; b. v. in *Cyrus* is zy lang, doch kort in *Egypte*.

4. Dikwyls zyn de *a* en de *u* niet lang, dan omdat zy met de *e* verbonden zyn, als in *daer* en in *muer*. Insgelyks de *e* en de *o*, omdat zy tweemaal geschreven staen, als in *veel* en in *door*.

Zoo wordt ook de *i* lang, wanneer zy met de *e* verbonden is, als in *wie*, *dier*.

5. *Au*, *eu*, *ei*, *oe*, *ou*, en *ui*, stellen een samengesteld geluid voor, en worden *korte twee klanken* genoemd : men hoort ze in *dauw*, *deur*, *klein*, *doek*, *koud*, *kruid*.

Aei, *eeu* en *ooi* stellen ook een samengesteld geluid voor, maer worden *lange tweeklanken*

genoemd : men hoort ze in *fraei, leeuw, strooi*.

6. Eindelyk *ieu* en *oei* hebben in de uitspraek een nog meer vermengd geluid , en worden gemeenlyk *dryklanken* genoemd. Men vindt ze in *nieuw* en in *bloei*.

Vragen.

Kunnen alle de klinkers kort en lang zyn ? — Geef voorbeelden waerin de klinkers kort, en andere waerin zy lang zyn. — Hoe klinkt de letter y in vreemde woorden ? — Is de a en de u kort of lang in daer en muer, en wuerom ? — Wat zyn tweeklanken, en noem er eenige op ? — Kent gy ook zoo genoemde dryklanken, en welke zyn die ?

DERDE LES.

Van de medeklinkers en hunne verwantschap.

7. Wy zeiden in de eerste les dat de medeklinkers zonder eene bykomende vokaal niet uit te spreken zyn ; doch even als de vokalen met elkander verbonden worden om een samengesteld geluid voort te brengen, zoo worden 't ook de konzonanten. Zy bevinden zich soms alleen, soms getweeën en gedryën voor of achter de vokaal, waermeê zy uitgesproken worden. Zoo is er

maer ééne in *by, ook*; doch twee in *dra, als*; en dry in *stroot, oogst*.

De samenstelling der medeklinkers gaet ja in sommige woorden tot vier toe; doch dan alleen achter de vokaël, als *angst, herfst, geleerdst*.

In *schryven, schreeuw*, ziet men er vier voor de vokaël staen; doch de samengestelde *ch* geldt maer voor ééne letter, omdat zy, alhoewel twee figuren vertoonende, toch met een enkelen klank wordt uitgesproken.

Aenmerking. In uitheemsche woorden gebruiken wy ook soms eene vereeniging van medeklinkers, die anders aen onze tael vreemd is, als van *phen th* in *Phebus, Thomas, apotheker*.

8. Onder onze medeklinkers zyn er tien, welke men *verwantschapte* medeklinkers noemt, omdat ieder van hen met eene andere verwant of vermaegschapt is: anders gezegd, omdat zy een bykans gelyken klank voorstellen, en alleen verschillen in zachtheid of scherpte van uitspraek. Het zyn de volgende:

b en *p*

d en *t*

g en *ch*

v en *f*

z en *s*.

De vyf die voorop staen, zyn zacht; de andere, scherp. De *v* en de *z* kunnen, uit hoofde hunner zachtheid, geen woord eindigen : *dreev* en *dooz* kan men niet uitspreken; het moet *dreef* zyn en *doos*. Met de *ch* beginnen sommige vreemde, maer niet één nederduitsch woord : deze vangen dan aen met *g*. De andere verwantschapte medeklinkers kunnen van voor en van achter staen.

Vragen.

Wat weet gy te zeggen over het verbinden der medeklinkers? — Waerin gebruikt men de samengestelde ph en th? — Wat zyn verwantschapte medeklinkers? — Noem die eens op. — Waerom kunnen v en z niet op 't einde van een woord staen? — Hoe maekt men het dan daer meé? — Kent gy neêrduitsche woorden die met ch aenvangen?

VIERDE LES.

Van de samenvoeging van klinkers en medeklinkers tot Lettergrepen en Woorden.

9. Door vereeniging van klinkers en medeklinkers verkrygt men Lettergrepen en Woorden.

Eene lettergreep, of syllabe, ontstaet uit ééne of meer letteren, door de stem in eens uitbragt.

Aenmerking. Wy zeggen uit *ééne of meer* letteren : men vindt in der daed lettergrepen van *ééne* tot acht letteren, als blykt uit de volgende : *u, nu, dun, muer, stuer, stuert, schreeuw, schreeuw.*

10. In zoo veel deelen als een woord door den-
genen die 't uitspreekt gesplitst of verdeeld wordt,
zoo veel lettergrepen heeft dat woord : derhalve
zyn er woorden bestaende uit *ééne*, uit twee, dry,
vier lettergrepen, enz.

11. De woorden zyn *eenvoudig* of *samenge-
steld*. *Eenvoudige* woorden zyn zulke, die in
geene onderscheidene woorden kunnen opgelost
of verdeeld worden, als *berg, huis, groot*.

Aenmerking. Dat wil niet zeggen dat alle een-
voudige woorden uit *ééne* lettergreep bestaen;
want *gebergte, huisselyk, grootheid* hebben
twee of dry lettergrepen, en zyn echter eenvou-
dige woorden : de reden is dat er in die uitdruk-
kingen maer *één* hoofddeel, *één* grondwoord
gevonden wordt, terwyl de rest slechts voor- en
achtervoegsels zyn, of gelyk wy 't noemen, par-
tikels en uitgangen.

12. *Samengestelde* woorden zyn die, welke
uit twee of meer woorden tot een zyn samen-
gebragt, als *bergspelonk, huisdier, groot-
moedig*.

Aenmerking. De woordverbinding is een der

schoonste eigenschappen onzer tael, als zeer veel bybrengende tot haren rykdom en kracht ; echter moet men zich wachten van er misbruik van te maken , en geene woorden vormen die by de el te meten zyn, als B. V. *vee-artseny-kunst-oefenschool*. De beste samenstellingen zyn van twee woorden , somtyds van dry ; maer langer worden zy onbehagelyk , en brengen duisterheid mede.

Vragen.

Hoe verkrygt men lettergrepen en woorden ? — Wat is eene lettergreep ? — Hoe veel letteren kunnen er in eene lettergreep gaen ? — Hoe erkent gy de onderscheidene lettergrepen van een woord ? — Wat noemt gy eenvoudige woorden ? — Wat samengestelde ? — Vogel , tafel , yverig , avondgebed , zyn dat eenvoudige of samengestelde woorden ? — Mag men de woorden zoo lang maken als men wil ?

VYFDE LES.

Van de Deelen der Rede.

13. Wy zeiden, door vereeniging van letteren maekt men syllaben en woorden ; maer om zyne gedachte klaer en volkomen uit te drukken, moet men veelal meer dan één woord gebruiken. Nu ,

de vereeniging der woorden welke men daervoor bezigt, noemt men eene *Rede* of een' *Volzin*.

Als ik zeg : *Een jongeling die opregt gelukkig zyn wil, moet deugd en arbeid lief hebben*, zoo heb ik myne gedachte in een' volzin of in eene rede van dertien woorden uitgedrukt, en ieder-een verstaet my.

Doch nu ziet men by den eersten oogslag dat er, om die gedachte voor te dragen, woorden van onderscheiden aard hebben moeten gebruikt worden. Het is zoo : alle talen zyn samengesteld uit verschillende soorten van woorden , en die soorten noemt men *Deelen der Rede*.

14. De nederduitsche tael heeft , gelyk vele andere , de tien volgende Deelen der Rede :

1. *Zelfstandige naemwoorden.*
2. *Lidwoorden.*
3. *Byvoegelyke naemwoorden.*
4. *Telwoorden.*
5. *Voornaemwoorden.*
6. *Werkwoorden.*
7. *Bywoorden.*
8. *Voorzetsels.*
9. *Voegwoorden.*
10. *Tusschenwerpsels.*

Vragen.

Wat is er noodig om zyne gedachten klaer en volkomen uit te drukken? — Wat noemt gy een' Volzin of eene Rede? — Breng eens een volzin uit. — Wat hebt gy daertoe moeten gebruiken? — Hoe noemt men de verschillende soorten van woorden waeruit eene tael is samengesteld? — Hoe veel heeft er de nederduitsche, en zeg ze eens op.

ZESDE LES.

Algemeen overzicht van de deelen der rede. Zelfstandige naemwoorden, — Lidwoorden, — Byvoegelyke naemwoorden.

15. Alle dingen die wezentlyk bestaen, of welke wy ons als bestaende voorstellen, hebben eenen naem: nu, de woorden door welke wy de namen der dingen uitdrukken, noemt men *Naemwoorden*, of, meer bepaeldelyk, *zelfstandige naemwoorden*, ook *substantieven* gezegd. Dusanige zyn: *leerling, boom, Antwerpen, deugd, dapperheid.*

16. Om de beteekenis der zelfstandige naemwoorden min of meer te bepalen, plaetst men daer kleine woordjes voor, welke *Lidwoorden* genoemd worden. Daer zyn geene andere dan deze: *de, 'het, een of eene.*

Aenmerking. Hoe dienstig de lidwoorden in de rede zyn , blykt uit de volgende gezegden : *geef my brood ; geef my een brood ; geef my het brood.* In het eerste geval, verlang ik in 't algemeen dat voedsel te hebben, wat men *brood* heet ; en men voldoet aen myne vraeg met my weinig of veel te geven. In het tweede geval, volstaet men niet met my eene snede of brok aen te bieden , want ik vraeg een geheel brood , doch zonder de grootte of de soort daervan te bepalen. Eindelyk in het derde geval, voldoet men niet aen het gevraagde dan met een brood , welks soort en grootte reeds bekend is, en dat door het lidwoord als in 't byzonder aangewezen wordt.

17. Gelyk er woorden zyn die de namen der dingen aanduiden, zoo zyn er ook die dienen om de hoedanigheden of de eigenschappen der dingen uit te drukken , en deze noemt men *Byvoegelyke naemwoorden*, omdat zy by de zelfstandige gevoegd worden. Men heet ze ook *adjectieven*. Dusdanige zyn , *neerstig , hoog , ryk , kostbaer*, enz. Voegt men die nu by de boven voorgestelde zelfstandige naemwoorden , zoo begrypt men er aenstonds den aerd van : een *neerstig leerling*, de *hooge boom*, het *ryke Antwerpen*, de *kostbare deugd*.

Vragen.

Wat noemt gy naemwoorden? — Hoe heet men ze nog, en geef eenige voorbeelden? — Waertoe dienen de lidwoorden, en welke zyn die? — Kunt gy de nuttigheid der lidwoorden toonen door voorbeelden? Waertoe gebruikt men byvoegelyke naemwoorden, en waerom heeten die zoo?

ZEVENDE LES.

VERVOLG.

Telwoorden, — Voornaemwoorden, — Werkwoorden.

18. Niet zelden moet het getal of de hoeveelheid der dingen aengeduid worden, en zulks geschiedt door de *Telwoorden*, als zyn, *een, twee, tien, dertig*, enz.

19. Wanneer men zich niet bepaelt met het noemen der dingen, maer daer iets meer van te zeggen heeft, dan zou het voorvallen dat die namen twee- en drymael, ja en tot vervelens toe, in de rede herhaeld wierden. Om zulks te vermyden dienen de *Voornaemwoorden*, zoo genoemd, omdat men ze *voor* of in de plaets der zelfstandige naemwoorden bezigt. Zegge ik, by voorbeeld, *wil de leerling pryzen hebben*, hy moet ze *verdienen*: indien nu dat *hy* en dat *ze* in de

tael niet was, zoo moest ik noodwendig twee naemwoorden herhalen, en zeggen, *de leerling moet pryzen verdienen. Hy en ze zyn dus voornaemwoorden.*

20. Het is niet genoeg de dingen en hunne eigenschappen of hoedanigheden te noemen; maer men moet ook kunnen zeggen dat eene hoedanigheid aen een ding toebehoort of niet toebehoort, en dat geschiedt door het *Werkwoord*.

21. Zonder werkwoord kan men nooit een oordeel uitdrukken, of een volzin maken. Als ik zeg, *God is goed*, zoo heb ik een zelfstandig naemwoord (GOD), eene hoedanigheid door het byvoegelyk naemwoord uitgedrukt (GOED); en eindelyk een woord waerdoor ik bevestig dat die hoedanigheid aen God toebehoort (IS).

22. Het woord *GOD* wordt genoemd *onderwerp*; het woord *GOED* noemt men *gezegde*; en het woord *IS* heet het *werkwoord* of het *koppelwoord*. In 't fransch noemt men ze *sujet, attribut, verbe*. Uit die dry woorden ontstaet een *Voorstel*.

Aenmerkingen. 1.º Als ik zeg, *de vogel vliegt*, zoo heb ik ook een voorstel; want het is als of ik zeide : *de vogel is vliegende*. In dat geval ligt het koppelwoord in het gezegde opgesloten.

2.º In het eerste voorstel *God is goed* drukt

het werkwoord alleenlyk uit dat het onderwerp **IS** of **BESTAET** met de hoedanigheid die door 't byvoegelyk naemwoord aengeduid wordt.

In het tweede voorstel, *de vogel vliegt*, drukt het werkwoord eene *daed* uit, en bevestigt, door het koppelwoord 't welk er in verborgen is, dat het onderwerp die daed verrigt.

Derhalve is het werkwoord een woord waerdoor men bevestigt dat het onderwerp *is* of iets *doet*.

Vragen.

Wat doet men met Telwoorden? — Tot wat einde zyn de voornaemwoorden uitgevonden? — Waerom voeren zy dien naem? — Waertoe dient een werkwoord? — Kunt gy zonder werkwoord een volzin maken? — Hoe noemt men de deelen van een voorstel als dit : de deugd is beminnellyk? — Toon dezelfde deelen in het voorstel, de tyd nadert. — Wat is een werkwoord?

ACHTSTE LES.

VERVOLG.

Bywoorden, — Voorzetsels, — Voegwoorden, — Tusschenwerpsels.

23. In vele gevallen dient het gezegde nader bepaeldte worden, en daertoe gebruikt men *By-*

woorden. In dit voorstel, *God is oneindig goed*, dient het woord *oneindig* tot nadere bepaling van het gezegde *goed*. En in dit : *devogel vliegt herwaerts*, dient het laetste woord tot nadere bepaling van de daed die door 't gezegde uitgedrukt is. *Oneindig* en *herwaerts* zyn dus bywoorden.

24. Om de betrekkingen (dat is wat men in 't fransch *rappports* noemt) en omstandigheden der dingen, en hunnen invloed op elkander uit te drukken, gebruikt men *Voorzetsels*, dus genoemd omdat zy altoos *voor* de naemwoorden geplaaetst worden. In dit voorbeeld : *de boeken liggen op de tafel* of *onder de tafel* of *naest de tafel*, drukken de woordjes, *op*, *onder*, *naest* de omstandigheid van het liggen, of de betrekkingen tusschen de boeken en de tafel uit, en zyn voorzetsels.

25. Ter aenduiding van de betrekking welke het eene voorstel met het andere heeft, en ter verbinding van woorden of voorstellen, dienen de *Voegwoorden*.

In dit voorbeeld : *de leerling wordt beloond, omdat hy wel gewerkt heeft*, heb ik twee voorstellen, en het woordje *omdat* toont de betrekking tusschen beide, hierin bestaende dat het tweede voorstel de reden insluit van het eerste.

In dit voorbeeld : *de deugd en de geleerd-*

heid zyn het schoonste sieraed van den jongeling, en dienen tot zyn geluk, is het woordje en het voegwoord waerdoor de twee naemwoorden *deugd, geleerdheid*, verbonden worden, even als het in hetzelfde voorbeeld nog dient om twee voorstellen te vereenigen.

26. Eindelyk de *Tusschenwerpsels* dienen om eene gemoedsbeweging, eenen hartstogt uit te drukken, als *ach, o, helaes, foei*, enz. Zy voeren den naem van tusschenwerpsels, omdat zy veelal tusschen de rede in geplaetst worden.

Na dit algemeen overzicht der verschillende deelen der rede, moeten wy ze nog ieder in 't byzonder in aenschouw nemen, om de wyzigingen en veranderingen welke zy in de rede ondergaen te leeren kennen.

Vragen.

Waertoe gebruikt men bywoorden? — Bewys zulks door een voorbeeld. — Waer dienen de voorzetsels toe? — Waerom dragen zy dien naem? — Tot wat einde gebruikt men voegwoorden? — Waer is 't voegwoord in dit voorbeeld: wees werkzaam, opdat gy moogt geleerd worden? — Waertoe dienen de tusschenwerpsels? — Waerom heeten die woorden zoo, en noem er eenige op?

NEGENDE LES.

Van de onderscheidene Soorten van zelfstandige naemwoorden.

27. De zelfstandige naemwoorden worden meestal in twee hoofdsoorten onderscheiden, in *eigene* en *gemeene*. *Eigene* zyn die, welke slechts aen één persoon of zaek, met uitsluiting van andere, behooren : *gemeene*, in tegendeel, worden diegene genoemd, welke toepasselyk zyn aen alle dingen van hetzelfde slag, *Jan, België, Antwerpen*, zyn dus eigene namen ; *mensch, land, stad*, zyn gemeene.

Aenmerking. Alle eigene namen moeten in 't geschrift met eene grootere letter aenvangen.

28. Onder de zelfstandige naemwoorden zyn ook zoodanige, die een voorwerp verkleind aanduiden, en daerom den naem van *verkleinwoorden* dragen. Deze verkleining geschiedt door *ken, je* of *tje* achter de woorden te voegen, als *huis, huiskens; straet, straetje; stoel, stoeltje*.

Aenmerking. Somtyds vraegt de welluidendheid dat men de slotkonzont van het woord verdubbele, en er eene *e* by inschuive, eer men 't verkleiningsteeken achter aen voege, als *bel, verkleind belleken* of *belletje*, zoo ook *trap, trappeken, of trappetje, enz.*

29. By de zelfstandige naemwoorden moet men nog op dry byzonderheden acht geven; namelyk op hunne *geslachten*, *getallen* en *gevallen*. Deze achtgeving is hierom noodzakelyk, omdat vele andere woorden, die in de rede voorkomen, zich wyzigen moeten volgens 't geslacht, 't getal en 't geval der naemwoorden, tot welke zy betrekking hebben.

Vragen.

In hoe veel hoofdsoorten onderscheidt men de zelfstandige naemwoorden? — Wat zyn eigene namen? — Wat zyn gemeene namen? — Wat noemt gy een verkleinwoord? — Verklein eens het woord stal. — Op welke byzonderheden moet men acht geven by de zelfstandige naemwoorden, en waerom?

TIENDE LES.

Van de Geslachten der zelfstandige naemwoorden.

30. Alle zelfstandige naemwoorden, maer deze ookalleen, hebben elk hun eigen geslacht, en dit is dryderlei : het *mannelyke*, het *vrouwelyke*, en het *onzydige*.

Dat *vader* en *leeuw* van het mannelyke; *moe-der* en *leeuw* in tegendeel van het vrouwelyke

geslacht zyn, zulks begrypt men van zelf. Zoo zyn er nog vele andere welke door toepassing aen den man of aen de vrouw, een van beide geslachten ontfangen hebben, als *koning, meester, — voedster, kamenier*, enz. Maer dan is er eene menigte van woorden, waer het geslacht willekeurig van schynt, en meer afhangt van den vorm des woords dan van zyne beteekenis : zoo zyn de naemwoorden welke op *em, sem, lm* en *rm* eindigen, mannelyk; daer in tegendeel die uitgaen op *heid*, alle vrouwelyk zyn. Voorbeelden der eerste zyn *adem, alsem, galm, arm*, enz. Die op *heid* zyn ontelbaer.

Eindelyk is er een derde soort van woorden, menigvuldig in getal, aen welke men noch het mannelyke, noch het vrouwelyke geslacht heeft toegeëigend, en die noemt men daerom *onzydige*, dat is, van geen van beide, zoodanige zyn *huis, leven, peerd, gras, gebouw* en duizend andere.

Aenmerking. Jongelingen wier moedertael de nederduitsche tael is, kennen al vroeg het geslacht veler woorden, door 't enkel gebruik; zy leeren dat van vele andere allengskens, en als van zelf, door het lezen : in geval van twyfel slaen zy 't woordenboek open, en verzekeren zich van 't geslacht.

Daer zyn wel algemeene regels om de geslacht-

ten der naemwoorden te onderscheiden; doch die regels zyn al te talryk, onvoldoende en alleen dienstig voor meer gevorderden.

Vragen.

Hoe velerlei is het geslacht? Waerom is meester mannelyk, en voedster vrouwelyk? — Van welk geslacht zyn de naemwoorden die uitgaen op em, sem, lm en rm, en noem er van ieder één. — Wat is dat te zeggen, onzijdig geslacht? — Hoe leert men 't geslacht der naemwoorden kennen?

ELFDE LES.

Van de Getallen der zelfstandige naemwoorden.

31. Door *getal* verstaet men de *eenheid* of *meerderheid* der dingen, waer in de rede van gewaegd wordt. Derhalve hebben de naemwoorden noodzakelyk twee getallen, het *enkelvoud* en het *meervoud*.

Bedoel ik maer één persoon of zaek, ik zeg *de man, de moeder, het huis* : wil ik van twee, of van meer spreken, zoo zeg ik : *de mannen, de moeders, de huizen*. In 't eerste geval staen de naemwoorden in 't enkelvoud; in 't ander, in 't meervoud.

32. Eigene namen (27) hebben geen meer-

voud, omdat zy slechts aen éénen persoon of aen ééne zaak toepasselyk zyn.

Vele gemeene naemwoorden worden ook niet dan in 't enkelvoud gebruikt, als : *moed, gezondheid, eer, bedrog*, enz.; en meer andere die bloot eene stof aenduiden, als *goud, zilver, boter*, enz. Deze hebben geen meervoud, omdat zy daer niet valbaer voor zyn. Wien toch zou het in 't hoofd komen te zeggen *moeden, bedrogen, zilvers*, enz. ?

Eindelyk sommige naemwoorden worden niet gebezigd dan met het meervoudig getal, als *inkomsten, onkosten, voorouders, hersens, lieden*, enz.

Aenmerking. Eigene namen, zegden wy, hebben geen meervoud : dit lydt echter eene uitzondering, namelyk wanneer door den eigen naem niet de persoon, maer zyne bekende hoedanigheid of begaefdheid bedoeld wordt. Als ik zeg : *Waren er Mecenassen genoeg, het zoude aen geen Virgiliussen ontbreken*, dan bedoel ik met het woord *Mecenas* niet den Romein die dien naem droeg, maer zyne hoedanigheid van voorstander en begunstiger der fraeije letteren : en insgelyks met het woord *Virgilius*, meen ik niet den schryver der *Æneis*, maer den uitmuntenden dichter, waer zyn naem alleen het denkbeeld van verwekt.

Vragen.

Wat verstaet gy door getal by de naemwoorden? — Hoe veel getallen zyn er? — Hebben eigene namen die ook? — Kan men alle gemeene namen in 't enkelvoud en in 't meervoud gebruiken?

TWAELFDE LES.

Vervolg.

33. Men heeft in de voorgaende les reeds kunnen opmerken, dat het meervoud der zelfstandige naemwoorden van het enkelvoud niet verschilt dan alleen door den uitgang. Het is zoo : het meervoud wordt van 't enkelvoud gemaakt, met er over 't algemeen *s*, *n*, of *en*, achteraan te voegen. Zoo hebben de woorden *akker*, *herder*, *nagel*, *haven*, *kok*, *maet*, enz. in 't meervoud *akkers*, *herders*, *nagels*, *havens*, *koks*, *maets*, met byvoeging van *s*.

Zoo maken *hoogte*, *bede*, *behoefte*, enz. hun meervoud *hoogten*, *beden*, *behoefsten*, door byvoeging van *n*.

En eindelyk *hoofd*, *kracht*, *boom*, *klip*, enz. nemen *en* by, en worden in 't meervoud *hoofden*, *krachten*, *boomen*, *klippen* : dit laetste met verdubbeling tevens der *p*, omdat *klipen* geen neêrduitsch meer wezen zou.

Zoo is 't ook met *bron*, *schim*, *man*, *bal*,

en andere die den klinker kort hebben in 't enkel- en meervoud (3).

34. Daer zyn sommige naemwoorden, welke, voor het vormen van hun meervoud, van de andere min of meer afwyken, en een twee- of dryvoudig meervoud hebben, als : *lied, liederen; gemoed, gemoederen; kind, kinders of kinderen; rund, runders of runderen; volk, volken of volkeren; ei, eijers of eijeren; kalf, kalven, kalvers of kalveren; blad, bladen, bladers of bladeren; been, beenen, beenders of beenderen; rad, raden, raders of raderen.*

35. Eindelijk zyn er eenige die in 't meervoud hun vokael veranderen, als *lid, leden, stad, steden, schip, schepen, smid, smeden, spit, speten*; en die uitgaen op *heid*, veranderen *heid* in *heden*, als *bermhertigheid, bermhertigheden*, enz.

Vragen.

Hoe maekt men 't meervoud by de zelfstandige naemwoorden? — Geef daarvan eenige voorbeelden. — Kent gy naemwoorden die onregelmatig zyn in 't vormen van hun meervoud? — Zyn er ook naemwoorden die in 't meervoud hun vokael veranderen?

DE TIENDE LES.

*Van de Gevallen der zelfstandige
naemwoorden.*

36. Wy spraken te voren reeds (24) van de betrekkingen der dingen door voorzetsels uitgedrukt: het is hier de plaets om zulks wat nader te verklaren.

De betrekkingen tusschen naem- en naemwoorden, of tusschen deze en werkwoorden, zyn velerlei. Eenige voorbeelden zullen dat genoegzaam ophelderen, om er een goed begrip van te krygen.

Als ik zeg: *een man van groote geleerdheid*, zoo staet dit laetste naemwoord in de betrekking van eigendom of bezitting ten opzichte van het eerste; want het is zoo veel gezegd als: *een man die groote geleerdheid bezit*. Die betrekking wordt uitgedrukt door het voorzetsel *van*.

In dit voorbeeld, *het peerd loopt*, staet het woord *peerd* in de betrekking van onderwerp des voorstels (22), of van dader en uitvoerder der werking die verrigt wordt, namelyk *loopen*.

In dit: *hy geeft al zyn goed aen den arme*, komen de woorden *al zyn goed* voor in de betrekking van voorwerp des werkwoords, of van 't geven; want wat geeft hy? *al zyn goed*. Het

woord *den arme*, staet in de betrekking van voorwerp tot welk de daed gerigt wordt, of dat ze ontvangt. Waer blyft immers al het gegeven goed? het gaet over tot *den arme*. Deze laetste betrekking is uitgedrukt door het voorzetsel *aen*.

In dit : *jongeling, ik zeg u, wees neerstig*, staet *jongeling* in de betrekking van aengesproken persoon, dat is tot wien de rede gestierd wordt.

Eindelyk als ik zeg : *hy slaet hem met een stok*, zoo staet dit laetste woord in de betrekking van middel of werktuig waer de daed meê verrigt wordt. Deze betrekking wordt aengeduid door het voorzetsel *met*.

37. Deze betrekkingen nu, en veel andere, welke wy meestal door voorzetsels moeten uitdrukken, worden in 't latyn gemeenlyk aengeduid door een der zes *naemvallen* welke in die tael voorkomen; en waer zy te kort schieten, neemt men de voorzetsels te baet.

38. De latynsche naemwoorden, zeg ik, hebben zes *Naemvallen*. Hierdoor verstaet men zoo veel verschillende uitgangen, zoo in 't enkelvoud als in 't meervoud, waervan men nu den eenen, dan den anderen gebruikt, volgens de verschillende betrekkingen waer het naemwoord in voorkomt. Maer de nederduitsche

naemwoorden zyn voor weinig veranderingen vatbaer, en behouden meestal denzelfden uitgang : derhalve zou men kunnen zeggen dat er in het nederduitsch eigentlyk geene naemvallen voorhanden zyn.

39. Edoch de onveranderlykheid onzer naemwoorden is niet volkomen : zy ondergaen eenige wyziging van uitgang : en dewyl, van eenen anderen kant, de lidwoorden waer zy veelal van voorafgegaen worden, voor meer verscheidenheid vatbaer zyn, heeft men by ons de naemvallen niet gansch verworpen, gelyk in 't fransch.

40. Wy kunnen in der daed onderscheidene betrekkingen uitdrukken, zonder gedwongen te zyn om voorzetsels te gebruiken, waer de Franschen ze niet missen kunnen ; en zoo kan ik even zoo wel zeggen, *de vader des huisgezins*, als *de vader van het huisgezin*, wat zelfs minder goed is. En wederom, *geef den armen man eene almoes*, is zoo wel gezegd als *geef eene almoes aen den armen man*.

41. Wy erkennen dan naemvallen in het nederduitsch, en wy zouden ze zonder zwarigheid tot zes kunnen brengen, gelyk in 't latyn ; doch daer men opgemerkt heeft dat de vyfde van 't latyn in onze tael eeuwig aen den eersten gelyk is, en dat de zesde nimmer zonder voorzetsel

kan uitgedrukt worden, bepaelt men zich gemeenlyk tot vier naemvallen, welke men kortheidshalve den 1sten, 2^{den}, 3^{den}, en 4^{den} noemt.

Vragen.

Weet gy zoo iets te zeggen over de betrekkingen waerin de woorden staen in dit voorbeeld : God zendt zynen dauw over goeden en kwaden ? — Hoe worden de betrekkingen in 't latyn aengeduid? — Wat verstaet gy door naemvallen ? — Kan men zeggen dat er geene zyn in 't nederduitsch ? — Hoe veel erkennen wy er?

VEERTIENDE LES.

Verbuiging der lidwoorden.

42. De vier naemvallen, waer een woord in staen kan, achtereen opzeggen of schryven, dat noemt men *verbuigen*.

Dewyl de verbuiging onzer naemwoorden meer zit in de lidwoorden die ze voorafgaen, dan in de naemwoorden zelve, moeten wy hier eerst van de lidwoorden handelen.

43. Wy hebben reeds te voren (16) van den aerd en 't gebruik der lidwoorden gesproken. Daer is een *aenwyzend* of *bepalend* lidwoord, en een *algemeen* of *niet bepalend*. Het aenwyzend, dus genoemd omdat het den persoon of de zaak die men bedoelt, bepaeldelyk aenwyst, is *de*, in het onzydig geslacht, *het*.

Het *algemeen*, wat minder bepaaldelyk de zaak of den persoon aenduidt, is *een*.

44. Men verbuigt ze als volgt :

DE

ENKELVOUD.

M.	V.	O.
1. De,	De,	Het.
2. Des,	Der,	Des.
3. Den,	De <i>of</i> der,	Het <i>of</i> den.
4. Den,	De,	Het.

MEERVOUD.

1. De,	De,	De.
2. Der,	Der,	Der.
3. Den,	De <i>of</i> der,	Den.
4. De,	De,	De.

EEN.

1. Een,	Eene,	Een.
2. Eens,	Eener,	Eens.
3. Eenen,	Eene <i>of</i> eener,	Een <i>of</i> eenen.
4. Eenen,	Eene,	Een.

Aenmerking. Men mag ook *een* zeggen in den eersten en vierden naemval van 't vrouwelyke. Voorts, dat dit lidwoord geen meervoud heeft, behoeft nauwelyks gemeld.

Vragen.

Wat noemt gy verbuiging? — Noem het aenwyzend lidwoord, en waerom heet dat zoo?

— *Wat is het algemeen lidwoord, en waerom voert het dien naem? — Verbuig eens luid op, en zonder in 't boek te zien, het algemeen lidwoord. — Kunt gy dat ook in 't meervoud doen?*

VYFTIENDE LES.

Verbuiging der zelfstandige naemwoorden.

45. Vooreerst zy opgemerkt dat de naemwoorden van het vrouwelyke geslacht in geen der vier gevallen verandering ondergaen, behoudens dat zy soms welluidendheidshalve eene *e* achter aen nemen, als : *de deugd dier vrouwe*.

Verder, om een mannyk of onzydig naemwoord te verbuigen, moet men slechts weten hoe het zyn tweede geval enkelvoud maekt; want de andere dry zyn gelyk, en in 't meervoud zyn alle naemwoorden onveranderlyk.

46. Over 't algemeen wordt de tweede naemval gemaekt, met by het onverbogen woord eene *s* te voegen, als : *de man, des mans; het kind, des kinds; de zoon, des zoons, enz.*

47. De volgende zyn onregelmatig :

De mensch, des menschen.

De paus, des pausen.

De hals, des halzen.

De vorst, des vorsten.

De heer, des heeren.

Het hert, des herten.

Het huis, des huizes.

De bode, des bodes.

48. Zie hier een voorbeeld der verbuiging van zelfstandige naemwoorden, met hunne lidwoorden.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. De boom.	De daed.	Het veld.
2. Des booms.	Der daed.	Des velds.
3. Den boom.	De <i>of</i> der daed.	Het veld <i>of</i> den velde.
4. Den boom.	De daed.	Het veld.

MEERVOUD.

1. De boomen.	De daden.	De velden.
2. Der boomen.	Der daden.	Der velden.
3. Den boomen.	De <i>of</i> der daden.	Den velden.
4. De boomen.	De daden.	De velden.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Een boom.	Eene daed.	Een veld.
2. Eens booms.	Eener daed.	Eens velds.
3. Eenem boom.	Eene <i>of</i> eener daed.	Een veld <i>of</i> eenem velde.
4. Eenem boom.	Eene daed.	Een veld.

Aenmerkingen. 1° Men ziet dat de vrouwelyke naemwoorden in het derde geval enkel- en meervoud het lidwoord *de* of *der* voorop nemen, *de daed* en *der daed*. Dit laetste behoort echter meer tot den deftigen dan tot den gemeenzamen styl, en mag derhalve niet misbruikt worden. Hetzelfde geldt voor *eene* en *eener daed*.

2° Men merke op dat de onzydige naemwoorden, wanneer zy in den derden naemval enkelvoud eene *e* bynemen, alsdan het mannelyk lidwoord voorop hebben, *den velde*, *eenen velde*. De mannelyke naemwoorden nemen ook soms, in 't zelfde geval, die *e* achteraan, en men zegt wel eens *den manne*, enz. Doch dit alles behoort wederom tot den verheven styl, en zou in den dagelykschen omgang misstaen.

3° Men mag nog al 't zelfde opmerken ten opzichte van den derden naemval meervoud, *den boomen*, *den velden*. Zoo behoort men niet gewoonlyk te spreken; ook zegt niemand: *Ik heb het den mannen getoond*, maer wel, *ik heb het de mannen getoond*, en dan wordt er eenvoudig het voorzetsel *aen* by verstaen.

49. Voorbeeld van de verbuiging der eigene namen.

1. Vondel.	Maria.	Leuven.
2. Vondels.	Marias.	Leuvens.
3. Vondel.	Maria.	Leuven.
4. Vondel.	Maria.	Leuven.

Aenmerking. Men ziet hier dat het naemwoord *Maria* in het tweede geval eene *s* aenneemt, even als het mannelyke en onzydige eigen naemwoord. Eertyds was dat gemeener, zelfs by de andere naemwoorden, en van daer nog de uitdrukkingen *myn moeders zuster, uw dochters kind, de stadspoort, enz.*

Vragen.

Wat is er op te merken in de verbuiging der vrouwelyke naemwoorden? — Wat moet men kennen om een mannelyk of onzydig naemwoord te verbuigen? — Waerom volstaet gy met dat te kennen? — Hoe maekt men den tweeden naemval van een woord? — Zyn daer geen uitnemingen aen, en, zoo ja, noem er eenige?

VERVOLG.

Vergelyk eens de verbuiging van de boom met die van de daed, en teeken de verschillen op. — Vergelyk ook eens de verbuiging van de boom met die van het veld, en zie wat er omtrent deze laetste aen te merken valt. — Verbuig nu eens luid op of in geschrifte de vader, de moeder en het kind. — Geef den kinderen hun speelgoed, kan dat niet anders gezegd worden?

ZESTIENDE LES.

Gebruik der naemvallen.

50. Wy hebben reeds gezeid (37) dat de naemvallen dienen om de onderscheidene betrekkingen, waerin een naemwoord zich bevinden kan ten opzichte van andere naemwoorden of van werkwoorden, uit te drukken. Zoo dan de eerste naemval wordt gebruikt, als het naemwoord in de betrekking staet van onderwerp des voorstels (22), of van aengesproken persoon, by voorbeeld: *het peerd loopt, de klok slaet, de neerstigheid wordt geloond, — jongeling, doe uw best.*

51. Het gebruik des tweeden naemvals is velerlei; hy komt voor 1° in de betrekking van werkende oorzaak, als, *Gods geboden, Vondels gedichten*; 2° in die van eigendom of bezitting, als *de heer des huizes, de bezitter eens grooten vermogens*; 3° in de betrekking van het geheel waer deelen van genomen zyn, als, *een glas wyns, eene menigte volks*; 4° in de betrekking van maet en tyd bepalende, als, *een duim gronds, twee uren gaens, enz.*

52. De derde naemval wordt gebezigt om eene toeëigening, een geven of aanbieden, eene gelykheid uit te drukken, als, *geef God, geef den koning wat hem toekomt; — zynen vriend*

dienst bewyzen of aenbieden; — hy gelykt zynen broeder, enz.

53. Men gebruikt den vierden naemval, als het naemwoord staet in de betrekking van regtstreeksch voorwerp der handeling van een werkwoord (dat is wat de Franschen *régime direct* noemen), als, *hy bemint den arbeid; hy verzuimt zyne pligten*. En voorts na alle voorzetsels, als *voor, achter, boven, by, buiten, naest, omtrent den hof, den akker, enz.*

Aenmerking. Hierby is op te merken dat men den tweeden en den derden naemval meestal mag en somtyds moet vervangen door den vierden met de voorzetsels *van, aen, voor, enz.* *De pligt eens vaders*, zegt men, maer ook *de pligt van eenen vader*. In tegendeel *een kind eens jaers* deugt niet; het moet zyn *van een jaer*. Zoo ook, *het is uwe of uwer onachtzaamheid toe te schryven, dat, enz.*, wordt beter gezegd met *aen*. Van dit alles kan men geene vaste regels geven; de oefening en het lezen van goede schryvers moeten dat leeren.

Vragen.

Wanneer gebruikt men den eersten naemval? — Noem eenige betrekkingen die door den tweeden naemval uitgedrukt worden. — Waerom staet het naemwoord in den tweeden

naemval, als ik zeg : veel arbeids ? — Wanneer wordt de derde naemval gebezigd ? — En wanneer de vierde ? — Toon eens alle de naemvallen aen in dezen volzin : kinderen, leert de tael uwer voorvaderen , en gelykt den jongelingen niet, die de tael der Belgen verachten. — Kan men in dat voorbeeld niet eenige naemvallen door iets anders vervangen, en wat worden zy dan ?

ZEVENTIENDE LES.

Van de Byvoegelyke Naemwoorden.

54. Wy leerden boven (17) reeds wat byvoegelyke naemwoorden of adjectieven zyn, en waer zy voor dienen. Bloot als woorden beschouwd, zyn zy of oorspronkelyk, als *klein, wit, smal*; of afgeleid en samengesteld als *weldadig, zachtmoedig*, enz.

55. De byvoegelyke naemwoorden zyn mannyk, vrouwelyk en onzydig, hebben een meervoudig getal, en ondergaen de verbuiging, zich in dit alles schikkende naer de zelfstandige naemwoorden, tot welke zy behooren. Hiervan strekke het volgende tot voorbeeld.

56. ENKELVOUD.

Mannelyk. Vrouwelyk. Onzydig.

1. De sterke leeuw. Deschoone daed. Het grootte schip.

2. Des sterken leeuws. Der schoone daed. Des grooten schips.
3. Den sterken leeuw. De of der schoone daed. Het grootte schip of den grooten schepe.
4. Den sterken leeuw. De schoone daed. Het grootte schip.

MEERVOUD.

1. Desterke leeuwen. De schoone daden. De grootte schepen.
2. Der sterke leeuwen. Der schoone daden. Der grootte schepen.
3. Den sterken leeuwen. De of der schoone daden. Den grooten schepen.
4. De sterke leeuwen. De schoone daden. De grootte schepen.

ENKELVOUD.

1. Een zwarten hoed. Eene ronde tafel. Een moedig peerd.
2. Eenszwarten hoeds. Eenerronde tafel. Eensmoedigen peerds.
3. Eenenzwarten hoed. Eene of eener ronde tafel. Een moedig peerd of eenen moedigen peerde.
4. Eenenzwarten hoed. Eene ronde tafel. Een moedig peerd.

Aenmerkingen. 1° Uit dit voorbeeld van verbuiging blykt dat het byvoegelyk naemwoord eene *e* byneemt voor alle vrouwelyke zelfstandige.

2° Dat het insgelyks in *e* eindigt by alle meervoudige naemwoorden, uitgezonderd in het derde geval, mannelyk en onzydig, waer het *en* heeft. Zie wat daarvan gezegd is in de derde aenmerking achter nummer 48.

(Hier zy nog opgemerkt dat het adjectief altoos op *en* uitgaet , wanneer de lidwoorden op *s* of *en* eindigen , en anders nooit. Zie dit waer gemaekt in de voorgestelde verbuiging.)

3° Het eindigt mede op *e* in den eersten naemval mannelyk enkelvoud. Dit geldt na het lidwoord *de* , na de meeste voornaemwoorden , en ook als 't alleen staet met het naemwoord. Zoo zegt men *de , die , myn goede vader* , en zoo ook *brave man , groote jongen , geachte vriend*.

4° Het heeft al weder de *e* op 't einde in den eersten naemval onzydig enkelvoud. Dit geldt na het lidwoord *het* , doch altyd niet. Die *het groote schip* zegt , spreekt eigenlyk van een schip dat door zyne grootte reeds gekend is ; in tegendeel *het groot schip* is een van groote soort , zoo wat in 't algemeen.

Voorts is met het lidwoord *een* het byvoege-lyk naemwoord altyd beroofd van de *e*.

5° Zoo is het ook somtyds met het adjectief in het mannelyke geslacht voorgegaen van *een*. Men zegt wel *een groote man* , gelyk men zegt *een zwarte hoed* ; maer dan ziet men bepaeldelyk op de gestalte of lichamelyke grootte van den man. In tegendeel als men zegt , *een groot man* , dan heeft men 't oog op zyne bekwaemheid of verdiensten.

Vragen.

Noem eens een paer oorspronkelyke, en een paer afgeleide byvoegelyke naemwoorden. — In wat geslacht, getal en geval moet men de byvoegelyke naemwoorden gebruiken? — Vergelyk eens met aendacht de verbuiging van de sterke leeuw, de schoone daed en het groote schip. — Wat hebt gy opgemerkt omtrent het byvoegelyk naemwoord in de vrouwelyke verbuiging? — Heeft het byvoegelyk naemwoord ook niets opmerkenswaardig in 't meervoud der dry geslachten? — Wanneer eindigt het byvoegelyk naemwoord op en? — Moet men altyd het hooge water zeggen, en zou het hoog water ook soms niet goed zyn? — Wat onderscheid zoudt gy vinden in een groote koning en een groot koning?

ACHTTIENDE LES.

Onveranderlykheid van sommige byvoegelyke naemwoorden.

57. Wy zeiden boven (55), de byvoegelyke naemwoorden schikken zich in geslacht, getal en geval naer de zelfstandige, waer zy toe behooren. Zulks is waer in 't algemeen, doch het lydт meer dan eene uitzondering. En voor eerst.

58. Het byvoegelyk naemwoord blyft onveranderd , als het na zyn zelfstandig komt. Men zegt, *een boek of boeken schoon om lezen*, — *de krygslieden zyn dapper*, enz. Behalve als tusschen het zelfstandig en het byvoegelyk naemwoord het aenwyzend lidwoord staet ; alsdan is dit laetste weër veranderlyk , b. v. *Alexander de groote*.

59. Ten tweede, *allerlei*, *velerhande*, en wat er in *lei* en *hande* nog mag uitgaen , is onveranderlyk : *allerlei menschen*; *velerhande geld*.

60. De adjectieven, die de stof der dingen aenduiden, als *gouden*, *zilveren*, enz., en mede die van werkwoorden afkomstig zyn, en uitgaen op *en*, mogen onveranderd gebruikt worden, als, *eene gouden snuifdoos*, *steenene beelden*. En zoo ook, *nagelaten gedichten*, *geschreven boeken*, enz.

Echter kunnen deze laetste en vele van de eerste ook verbogen worden. Men mag zeggen : *gelezene boeken*, *beschrevene papieren*, en insgelyks , *eene zydene kous*, *wollene klederen*.

Vragen.

Wanneer blyft het byvoegelyk naemwoord onveranderd? — Velerleie boeken, allerhandene geschenken, is dat goed gezegd? — Welke

byvoegelyke naemwoorden gaen altyd op en uit, en zyn onveranderlyk? — Een lakenen rok, geledene rampen, mag men 't zoo zeggen?

NEGENTIENDE LES.

Verbuiging van het byvoegelyk naemwoord zelfstandiger wyze gebruikt.

61. De byvoegelyke naemwoorden kunnen ook als zelfstandige gebruikt worden, en dan hebben zy gemeenlyk het mannelijke als eigen geslacht. dat geval worden zy verbogen als een mannelijk substantief eindigende op *e*, als *bode*. By voorbeeld :

ENKELVOUD.

1. De dappere.
2. Des dapperen.
3. Den dappere.
4. Den dappere.

MEERVOUD.

- De dapperen,
Der dapperen.
Den dapperen.
De dapperen.

62. De byvoegelyke naemwoorden kunnen ook in 't onzijdig geslacht als zelfstandige gebezigd worden, en dan stellen zy eene hoedanigheid voor, niet als zich in iets anders bevindende, maer als bestaende op zich zelve. Zoo zegt men, *het schoone, het goede, het betamelijke*. In die gedaente kan men ze niet gevoegelyk dan in den eersten of vierden naemval stellen, ten zy met voorzetsels : en dat er geen meervoud by te pas komt, loopt in 't oog.

Aenmerking. Men zegt *het groote, het verkeerde van die onderneming*, enz.; maer men zegt ook, *het goed en het kwaed, het groen der velden, het zwart is treurig*. In 't eerste geval spreekt men bepaeldelyker; men schynt af te zonderen: terwyl men in het tweede meer in 't algemeen spreekt, en daerom de *e* niet noodig heeft.

Vragen.

Welk geslacht is aen de byvoegelyke naemwoorden meest eigen, wanneer zy zelfstandiger wyze gebruikt worden? — Hoe worden zy in dat geval verbogen? — Verbuig eens de geleerde. — Wat doen de byvoegelyke naemwoorden zelfstandiger wyze in 't onzydige gebruikt? — Zoudt gy wel een onderscheid vinden tusschen het witte en het wit?

TWINTIGSTE LES.

Trappen van beteekenis of van vergelyking in de byvoegelyke naemwoorden.

63. Zy drukken, zeiden wy (17), de hoedanigheid uit. Het is zoo; doch twee voorwerpen kunnen dezelfde hoedanigheid hebben, zoo nogtans dat zy in 't eene meer zy dan in 't andere: dus kunnen twee huizen hoog zyn, maer 't eene toch

hooger dan 't andere. Of de hoedanigheid kan in een ding zoo uitmuntend wezen, dat het alles overtreft : zoo is van alle hooge huizen der stad, één het hoogste.

64. Dit is de reden waerom het meeste deel der byvoegelyke naemwoorden vatbaer zyn voor dry trappen van beteekenis, of, als men ook zegt, van vergelyking. Men noemt ze den *stelligen*, den *vergelykenden* en den *overtreffenden*.

65. De stellige trap, of positief, drukt eenvoudig de hoedanigheid uit, als *een hooge berg*.

66. De vergelykende trap, of comparatief, drukt de hoedanigheid uit met vergelyking. Deze is dryderlei : de comparatief van *gelykheid*, van *minderheid* en van *meerderheid*.

67. De comparatief van gelykheid wordt uitgedrukt door het plaetsen van 't byvoegelyk naemwoord tusschen *zoo* en *als*, b. v. *zyn makker is zoo kundig als hy*.

By dien van minderheid, staet het tusschen *zoo* en *niet als*, of tusschen *minder* en *dan*, b. v. *hy is zoo driftig niet als gy*; of *minder driftig dan gy*.

De comparatief van meerderheid wordt aengeduid door byvoeging van *er* by den positief, en daer volgt *dan* op, b. v. *hoog, hooger; verheven, verhevener; aengenaem, aengenamer dan, enz.*

Aenmerking. De volgende zyn onregelmatig: *goed* maekt *beter*, *veel* maekt *meer*, en *weinig* maekt *minder*.

68. De overtreffende trap, die door zyn naem genoegzaam verklaerd is, wordt gemaekt van den positief, met byvoeging van *st*, als : *hoog*, *hoogst*; *schoon*, *schoonst*. Zoo zegt men : *de hoogste der bergen*; *de schoonste vruchten zyn niet altoos de beste*.

Soms wordt het ding nog versterkt door voorvoeging van *aller* : *allerhoogste*, *allerbeste*.

69. Sommige byvoegelyke naemwoorden kennen geene trappen van vergelyking; dusdanige zyn *schriftelyk*, *mondelyk*, *vierkant*, *zesjarig*, *achthoekig*, enz. Men ziet wel dat daer geen minder of meer by te pas kan komen, even zoo min als by de volgende, welke reeds door hun samenstel in de sterkste beteekenis staen : *koolzwart*, *sneeuw wit*, *yskoud*, *bloedrood*, enz.

Vragen.

Voor hoe veel trappen van beteekenis zyn byvoegelyke naemwoorden vatbaar? — Wat doet de stellige trap? — Wat de vergelykende? — Hoe velerlei is deze? — Hoe maekt men den comparatief van gelykheid? — Hoe dien van minderheid? — En hoe eindelyk dien van meerderheid? Zyn daer geen uitnemingen

aen? — Hoe vormt men den overtreffenden trap? — Kan men die beteekenis niet versterken? Schriftelyker, zesjarigst, waerom deugt dat niet? — En waerom kan sneeuw wit niet in den overtreffenden trap gesteld worden?

EEN EN TWINTIGSTE LES.

Van de Telwoorden.

70. De Telwoorden, zeiden wy (18), dienen om eene hoeveelheid van zekere dingen aen te duiden. Zy drukken een bepaeld of een onbepaald getal uit, en worden daerom onderscheiden in *bepaalde* en *onbepaalde*, of *algemeene*.

71. *Bepaalde* telwoorden zyn die, welke de hoofd- of grondgetallen aenduiden, als, *een, twee, dry, tien, twintig, honderd*, enz. Deze zyn altyd onveranderlyk, behalve *een*, dat de verbuiging van 't lidwoord volgt.

72. Van de hoofdgetallen maekt men er andere, welke den naem van *rangschikkende* voeren, als, *de eerste, tweede, derde*, enz. Beneden de twintig eindigen zy op *de*, als *vyfde, zevende, elfde*, enz., uitgezonderd *eerste* en *achtste*; maer boven de twintig, gaen zy uit op *ste*, als *twintigste, dertigste*, enz.

Het dient byna niet gemeld dat de rangschikkende getallen verbogen worden; maer als zy

een samengesteld getal uitdrukken, is het laetste alleen verbuigelyk, in dezer voege : *de een en dertigste : de dry honderd zes en veertigste ; de zeven duizend acht honderd negen en zestigste.*

73. De *algemeene* telwoorden bevatten of alle eenheden onbepaald, als *al, ieder, iegelyk, elk, geen* ; of een gedeelte, als, *veel, menig, weinig, eenig, ettelyke, sommige.*

74. *Elk, ieder, eenig, menig* en *geen* worden, als zy by zelfstandige naemwoorden gevoegd zyn, op de wyze der byvoegelyke, waervoor zy ook te honden zyn, verbogen.

75. *Veel* en *weinig* blyven doorgaens onverbogen, als, *veel hoofden, veel zinnen, weinig vreugd, weinig moeite.* Zy nemen echter ook het meervoud aen, als, *vele menschen, deze weinige redenen.*

Vragen.

Waertoe dienen de telwoorden? — Hoe onderscheidt men die? — Tot welke soort behooren de hoofdgetallen? — Zyn die verbuigelyk? — Noem eens eenige rangschikkende getallen. — Wat uitgang hebben zy? — Hoe doet men met het verbuigen dier woorden, wanneer zy een samengesteld getal uitdrukken? — Noem eens eenige algemeene telwoorden. — Wat valt er op te merken omtrent veel en weinig?

TWEE EN TWINTIGSTE LES.

Van de Persoonlyke Voornaemwoorden.

76. De voornaemwoorden, wier aerd en dienst wy te voren reeds hebben leeren kennen (19), worden in twee hoofdsoorten onderscheiden : *zelfstandige* of *persoonlyke*, en *byvoegelyke voornaemwoorden*.

77. De persoonlyke voornaemwoorden vervangen de namen van personen zelven, of van zaken als personen beschouwd. Men onderscheidt in de tael dry personen : de eerste, of de sprekende, noemt zich *ik*, en in 't meervoud *wy* ; de tweede, tot wien men spreekt, heet *gy*, enkel- en meervoud ; en de derde, of elk ding waervan gesproken wordt, vervangt men door *hy*, *zy*, *het*, en *men*. Nademael men spreken kan van allerhande personen en zaken, daerom zyn alle zelfstandige naemwoorden teekens van den derden persoon.

By de twee eerste personen wordt van geen geslacht melding gemaakt, omdat zulks geenszins noodig is. By den derden persoon, komen de dry geslachten in aenmerking, en dan dient *hy* voor 't mannelyk, *zy* voor 't vrouwelyk, en *het* voor 't onzydig. *Men* is een algemeen voornaemwoord, dat naer geen geslacht ziet, en altyd in 't enkelvoud gebruikt wordt.

78. Zie hier hoe de persoonlyke voornaem-
woorden verbogen worden.

EERSTE PERSOON.

ENKELVOUD.

1. Ik.
2. Myns, myner (van my).
3. My, (aen my).
4. My.

MEERVOUD.

- Wy.
Onzer (van ons).
Ons (aen ons).
Ons.

TWEEDE PERSOON.

ENKELVOUD.

1. Gy.
2. Uws, uwer (van u).
3. U (aen u).
4. U.

MEERVOUD.

- Gy.
Uwer (van u).
U (aen u).
U.

DERDE PERSOON.

ENKELVOUD.

*Mannelyk.**Vrouwelyk.**Onzijdig.*

1. Hy.	Zy.	Het.
2. Zyns, zyner (van hem).	Harer (van haer).	
3. Hem (aen hem).	Haer (aen haer).	Het (aen het).
4. Hem.	Haer.	Het.

MEERVOUD.

1. Zy	Zy.	Zy.
2. Hunner (van hen).	Harer (van haer).	Hunner (aen hen)
3. Hun (aen hen).	Haer (aen haer).	Hun (aen hen).
4. Hen.	Haer.	Hun.

Aenmerking. Voor *wy, gy, zy*, gebruikt men soms het zachtere *we, ge, ze*; en in de plaats van *haer*, zegt men somtyds *heur*.

79. De persoonlyke voornaemwoorden nemen dikwyls het woord *zelf* achteraan, als *ik zelf*, en dan verbuigt men ze als volgt:

EERSTE EN TWEEDE PERSOON.

ENKELVOUD.

*Mannelyk.**Vrouwelyk.*

1. Ik <i>en gy</i> zelf.	Ik <i>en gy</i> zelve.
2. Myns <i>en uws</i> zelfs.	Van my <i>en u</i> zelve.
3. My <i>en u</i> zelven.	My <i>en u</i> zelve.
4. My <i>en u</i> zelven.	My <i>en u</i> zelve.

DERDE PERSOON.

ENKELVOUD.

*Mannelyk.**Vrouwelyk.**Onzydig.*

1. Hy zelf.	Zy zelve.	Het zelf.
2. Zyns zelfs.	Van haer zelve.	Van het zelve.
3. Hem zelven.	Haer zelve.	Het zelve.
4. Hem zelven.	Haer zelve.	Het zelf.

Het meervoud vertoont geene moeijelykheid: in alle gevallen en voor alle personen schryft men *zelven*.

80. Het wederkeerig voornaemwoord *zich* wordt by den derden persoon in alle geslachten,

getallen en gevallen onveranderlyk gebruikt, als : *hy, zy, het bedriegt zich; de man, de vrouw spreekt van zich; de menschen vergissen zich.*

Vragen.

Hoe worden de voornaemwoorden hoofdzakelyk onderscheiden? — Waertoe dienen de persoonlyke voornaemwoorden? — Hoe veel personen onderscheidt men in de tael? — Van welk geslacht is ik en gy? — Hoe heeft de derde persoon in de dry geslachten? — Verbuig eens het voornaemwoord van den eersten persoon. — En nu dat van den tweeden persoon. — En eindelyk dat van den derden. — Hoe verzacht men wy, gy en zy? — Verbuig eens te samen ik en gy zelf. — Hoe gebruikt men het wederkeerige zich?

DRY EN TWINTIGSTE LES.

Van de Byvoegelyke Voornaemwoorden in 't algemeen.

81. In de vorige les hebben wy gehandeld van de zelfstandige voornaemwoorden; hier hebben wy te spreken van de byvoegelyke. De eerste, gelyk men heeft kunnen opmerken, staen volstrekt in de plaets van naemwoorden, zoodanig dat daer nooit een naemwoord by vereischt wordt; de laetste in tegendeel zyn dikwyls gevolgd

van een naemwoord, waer zy zich naer schikken in geslacht, getal en geval, en zy dienen slechts om eene zaak van alle andere van dezelfde soort te onderscheiden, als, *deze daed, uw boek, welke man.*

82. Maer als na die voornaemwoorden veelal een substantief volgt, mag men ze dan nog *voornaemwoorden* heeten, en ware het niet beter ze dan maer eenvoudig adjectieven te noemen? Men kan het zoo inzien, ja, en daer is geen kwaed by : ook noemen de Franschen ze doorgaens adjectieven, welk voorbeeld men by ons somtyds navolgt. Doch alhoewel deze woorden den aerd van byvoegelyke hebben, mag men ze echter ook als voornaemwoorden beschouwen, en zie hier de reden.

83. Geheel eene klas van byvoegelyke voornaemwoorden, die te weten welke wy *bezittelyke* noemen, en daer wy aenstonds gaen van spreken, staen in eene tweevoudige betrekking, namelyk : in betrekking met het volgende substantief, naer hetwelk zy hun geslacht, getal en geval regelen ; en in betrekking met een voorgaende naemwoord, waer zy de plaets van bekleeden , opdat dit niet zou moeten herhaeld worden. Een voorbeeld zal dat ophelderen. Als ik aen een jongeling zeg : *geef uwen broeder zyne boeken weêr* , zoo gebruik ik het woord *zyne* als adjectief, en ik

stel het in 't geslacht, getal en geval van het substantief *boeken*, dat volgt. Doch tevens gebruik ik dat zelfde woord als voornaemwoord in de plaets van *broeder*; want als ik dat *zyne* niet aen de hand had, zoo moest ik noodwendig het naemwoord herhalen, en zeggen: *geef uwen broeder de boeken uws broeders weêr*. Derhalve staet het woord *zyne*, in die tweede betrekking, als een opregt voornaemwoord.

84. De andere voornaemwoorden, welke tot gezegde klas niet behooren, mogen ook dien naem voeren omdat zy, sommige altyd, andere zeer dikwyls zelfstandiger wyze gebruikt worden, en betrekking hebben op een bekenden persoon of zaak, waer zy de plaets van bekleeden, en die daerom verzwegen wordt.

85. Men verdeelt doorgaens de byvoegelyke voornaemwoorden in vier klassen, namelyk in 1) *bezittelyke*, 2) *aenwyzende*, 3) *vragende*, en 4) *betrekkelyke* voornaemwoorden.

Vragen.

Geef een paer voorbeelden van byvoegelyke voornaemwoorden. — Waerom noemt men die byvoegelyk? Zou men ze dan ook niet adjectieven mogen heeten? — Hoe kan men 't woord zyn beschouwen in dit voorbeeld: roep uwen broeder tot zyn pligt? — Hoe verdeelt men de byvoegelyke voornaemwoorden?

VIER EN TWINTIGSTE LES.

Van de Bezittelyke Voornaemwoorden.

86. De bezittelyke voornaemwoorden, door hun naem zelf verklaerd, zyn de volgende: *myn, ons, uw, zyn, haer* en *hun*.

87. *Myn* en *ons* hebben betrekking tot den eersten persoon enkel- of meervoud: *myn huis*, zegt de vader; *ons huis*, zeggen vader en moeder. *Uw* heeft betrekking tot den tweeden persoon, in beide getallen; ik zeg zoo wel *uw huis*, wanneer ik aen alle twee spreek, als wen ik slechts den vader zou aanspreken. *Zyn* en *hun* eigenen iets toe aen den derden persoon; het eerste aen een enkelen, het laetste aen meer dan éénen, doch zy worden alleen gebruikt in betrekking tot woorden van het mannelyke of onzydige geslacht; terwyl voor die van het vrouwelyke, in beide getallen, *haer* gebezigd wordt, dat ook somtyds, tot vermyding van wanklank *heer* gezeid en geschreven wordt.

Derhalve zeg ik *zyn huis*, als ik spreken wil van het huis des vaders; en ik zeg *hun huis*, als het by voorbeeld aen den vader en zyn broeder toebehoort, of ook als ik spreek van het huis van vader en moeder, omdat alsdan het mannelyk geslacht den voorkeur heeft; maer ik moet zeg-

gen *haer huis*, wanneer het huis aen een vrouw of aen meer dan één vrouw behoort.

88. Zie hier nu hoe het bezittelyk voornaemwoord *myn* verbogen wordt. Dit enkel voorbeeld is genoegzaam om alle de andere voornaemwoorden van hetzelfde slag te leeren verbuigen.

ENKELVOUD.

	<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Myn.	Myne.		Myn.
2. Myns.	Myner.		Myns.
3. Mynen.	Myne of myner.		Myn of mynen.
4. Mynen.	Myne.		Myn.

MEERVOUD.

1. Myne.	<i>Gelyk in</i>	<i>Gelyk in</i>
2. Myner.	<i>'t enkelvoud.</i>	<i>'t mannelijke.</i>
3. Mynen.		
4. Myne.		

89. Op gelyke wyze verbuigt men *uw*, *uwe*, *uw*; — *zyn*, *zyne*, *zyn*; — *haer*, *hare*, *haer*; — *hun*, *hunne*, *hun*. En hier zy by opgemerkt dat de *e* van 't vrouwelyke ook mag weggelaten worden, even zoo wel als in 't lidwoord *eene*. Zie hier boven, de aenmerking achter nummer 44; en wat gezegd is in de derde aenmerking achter num. 48 geldt ook hier en by de volgende voornaemwoorden.

90. *Ons, onze, ons*, waervan het mannelyke ook *onze* geschreven wordt, maekt in den tweeden naemval *onzes, onzer, onzes*. In de overige gevallen enkel- en meervoud is zyn verbuiging gelyk aen die van *myn, myne, myn*.

91. De bezittelyke voornaemwoorden kunnen ook zelfstandiger wyze gebruikt worden : alsdan nemen zy het bepalend lidwoord voorop, en worden verbogen als volgt :

ENKELVOUD.

Mannelyk. Vrouwelyk. Onzydig.

1. De myne.	De myne.	Het myne.
2. Des mynen.	Der myne.	Van het myne.
3. Den mynen.	De of der myne.	Aen het myne.
4. Den mynen.	De myne.	Het myne.

MEERVOUD.

1. De mynen.	De mynen.	<i>Gelyk in</i>
2. Der mynen.	Der mynen.	<i>'t mannelyke.</i>
3. Den mynen.	De of der mynen.	
4. De mynen.	De mynen.	

Aenmerking. Op dezelfde wyze worden de andere bezittelyke voornaemwoorden met het lidwoord verbogen, *de onze, het onze* ; — *de uwe, het uwe* ; — *de zyne, het zyne* ; — *de hare, het hare* ; — *de hunne, het hunne*.

Vragen.

Noem eens de bezittelyke voornaemwoorden op. — Waerom heet men die bezittelyke? — Waertoe hebben myn en ons betrekking? — Waer ziet uw naer toe? — En waertoe eindelijk betreft men zyn en hun? — Is het altyd hun als men van twee personen spreekt? — — Verbuig eens luid op, het voornaemwoord haer? — Naer welk voorbeeld hebt gy u gerigt? — Volgt ook ons dat zelfde voorbeeld? — Wat onderscheidt de bezittelyke voornaemwoorden, als zy zelfstandiger wyze gebruikt worden? — Verbuig eens de uwe.

VYF EN TWINTIGSTE LES.

Van de aenwyzende Voornaemwoorden.

92. Aenwyzende voornaemwoorden doen wat hun naem medebrenge; dat is, zy wyzen min of meer bepaeldelyk personen of zaken aen. Zy zyn vry talryk, als blykt uit de volgende reeks: *deze, die, gene, degene, diegene, dezelve, dezelfde, zulke, zekere, desgelyke, dergelyke, dusdanige, zoodanige.* Dit zyn alle aenwyzende voornaemwoorden in hun mannelyken vorm, en worden verbogen als volgt.

93. Verbuiging van het voornaemwoord *deze*.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Deze.	Deze.	Dit.
2. Dezes.	Dezer.	Dezes.
3. Dezen.	Deze of dezer.	Dit of dezen.
4. Dezen.	Deze.	Dit.

MEERVOUD.

1. Deze.	<i>Gelyk in</i>	<i>Gelyk in</i>
2. Dezer.	<i>'t enkelvoud.</i>	<i>'t mannelyke.</i>
3. Dezen.		
4. Deze.		

Aenmerking. Op gelyke wyze verbuigt men *gene, geen.*

94. Verbuiging van het voornaemwoord *die*.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Die.	Die.	Dat.
2. Diens.	Dier.	Diens.
3. Dien.	Die of dier.	Dat of dien.
4. Dien.	Die.	Dat.

MEERVOUD.

1. Die.	<i>Gelyk in</i>	<i>Gelyk in</i>
2. Dier.	<i>'t enkelvoud.</i>	<i>'t mannelyke.</i>
3. Dien.		
4. Die.		

95. Verbuiging van het voornaemwoord *de-zelve*.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Dezelve.	Dezelve.	Hetzelve.
2. Deszelfs <i>of</i> deszelven.	Derzelver.	Deszelfs <i>of</i> deszelven.
3. Denzelven.	Dezelve <i>of</i> derzelver.	Hetzelve.
4. Denzelven.	Dezelve.	Hetzelve.

MEERVOUD.

1. Dezelve.	<i>Gelyk in</i>	<i>Gelyk in</i>
2. Derzelver.	<i>'t enkelvoud.</i>	<i>'t mannelyke.</i>
3. Denzelven.		
4. Dezelve.		

Aenmerking. De tweede naemval vrouwelyk enkelvoud, en de tweede der dry geslachten

meervoud, maekt ook *derzelve*. Men gebruikt *derzelve*, wanneer het woord dat den tweeden naemval veroorzaekt, achter het voornaemwoord staet : en *derzelve*, wanneer 't voornaemwoord volgt. Zoo zegt men : *derzelve aerd*, maer *de aerd derzelve*.

96. Gelyk *dezelve*, zoo verbuigt men *dezelfde*, met dit onderscheid alleen dat dit laetste maer één tweede naemval mannelyk enkelvoud heeft, te weten *deszelfden*.

97. Verbuiging van het voornaemwoord *degene*.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Degene.	Degene.	Hetgene <i>of</i> hetgeen.
2. Desgenen.	Dergene.	Desgenen.
3. Dengene.	Degene <i>of</i> dergene.	Hetgene.
4. Dengene.	Degene.	Hetgene <i>of</i> hetgeen.

MEERVOUD.

1. Degene.	<i>Gelyk in</i>	<i>Gelyk in</i>
2. Dergene.	<i>'t enkelvoud.</i>	<i>'t mannelyke.</i>
3. Dengenen.		
4. Degene.		

Aenmerking. Op dezelfde wyze verbuigt men

diegene : men heeft maer in de plaats van *de*, *die* te zetten, en daarmee te doen gelyk op num. 94.

98. Verbuiging van het voornaemwoord *zulke*.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Zulk of zulke.	Zulke.	Zulk.
2. Zulks.	Zulker.	Zulks
3. Zulken.	Zulke of zulker.	Zulk of zulken.
4. Zulken.	Zulke.	Zulk.

MEERVOUD.

1. Zulke.	<i>Gelyk in</i>	<i>Gelyk in</i>
2. Zulker.	<i>'t enkelvoud.</i>	<i>'t mannelyke.</i>
3. Zulken.		
4. Zulke.		

Aenmerking. *Zulks* wordt zelden gebezigd, ten zy zelfstandig voor *dat*, als *zulks had ik niet gedacht*.

99. *Zeker* is op zich zelf ter nauwernood gebruike'lyk, en by een naemwoord verbuigt men het liefst met de voorzetsels *van*, *aen*, enz. *Desgelyk* of *dergelyk*, *dusdanig* en *zoodanig*, gaen ook meestal gepaerd met voorzetsels. Men mag nogtans zeggen, *desgelyken mans*, *dusdaniger vrouw*; en mede, *zoodanigen manne*, *dergelyker vrouwe*. In het meervoud volgen zy ook de verbuiging van *zulk*.

100. Wanneer de aenwyzende voornaemwoorden het lidwoord *een* by zich nemen, dan wordt alleen dit laetste, en niet het voornaemwoord verbogen, als : *zoodanig een, zoodanig eenen*, enz.

Vragen.

Wat doen de aenwyzende voornaemwoorden in de rede? — Verbuig eens het voornaemwoord gene. — Hoe moet men zeggen, sprekende by voorbeeld van krygslieden, het getal derzelve of derzelve? — Verbuig eens schriftelyk het voornaemwoord dezelfde. — En nu eens het voornaemwoord diegene. — Wat is er op te merken omtrent het voornaemwoord zulks? — Is het goed gezeid, het huis zekeren mans is verkocht? — Is dit goed, ik heb zoodanigen eenen nooit gezien?

ZES EN TWINTIGSTE LES.

Van de Vragende Voornaemwoorden.

101. Deze, als blykt uit den naem zelve dien zy voeren, dienen om te vragen naer personen of zaken, en zyn : *wie, wat, welke* en *hoedanige*.

Met *wie* vraegt men in 't algemeen naer personen, als : *wie heeft dat gedaen? Wiens huis is dat?*

Met *welk* vraegt men bepaelder naer persoonen of zaken , als : *Wie heeft u dat gezeid?* Het antwoord is by voorbeeld, *uw vriend*. Doch, daer de vrager veel vrienden hebben kan , zal hy andermael en bepaeldelyker vragen : *welke vriend?* en dan moet ook het antwoord hem nader aenwyzen.

Met *wat* vraegt men naer voorwerpen , van welke nog niet bekend is of het persoonen of zaken zyn , en , in het laetste geval , van welk getal of geslacht de zaken zyn als : *wat loopt daer? wat zegt gy? wat zoekt hy?*

Wanneer men eigenlyk den aerd of de hoedanigheid van eenen persoon of eene zaak bedoelt , dan vraegt men met het woord *hoedanig* , als : *hoedanige vrouw heeft u dat verhaeld?* Hier moet nu het antwoord melding maken van haer gestalte, kleedsel, enz.

102. Verbuiging van het voornaemwoord *wie*.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. <i>Wie.</i>	<i>Wie.</i>	<i>Wat. Dit</i>
2. <i>Wiens.</i>	<i>Wier.</i>	<i>wordt niet</i>
3. <i>Wien.</i>	<i>Wie.</i>	<i>verbogen.</i>
4. <i>Wien.</i>	<i>Wie.</i>	

MEERVOUD.

Mannelyk en vrouwelyk. *Onzydig.*

1. Wie.	<i>Zonder</i>
2. Wier.	<i>meervoud.</i>
3. Wien.	
4. Wie.	

Aenmerkingen. Het onzydige *wat*, op zich zelf staende, wordt alleen in den eersten en vierden naemval van het enkelvoud gebruikt. In andere gevallen verkiest ons taelgebruik het bywoord *waer* met een voorzetsel, *waervan*, *waeraen*, in stede van *van wat*, *aen wat*.

103. Verbuiging van het voornaemwoord *welke*.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Welk of welke.	Welke.	Welk.
2. Welks.	Welker.	Welks.
3. Welken.	Welke of
Welker.	Welk of
welken
4. Welken.	Welke.	Welk.

MEERVOUD.

1. Welke.	<i>Gelyk</i>	<i>Gelyk</i>
2. Welker.	<i>'tenkelvoud.</i>	<i>'tmannelyke.</i>
3. Welken.		
4. Welke.		

104. Met *hoedanig* is het even zoo gelegen als met *dusdanig*, enz. Zie daerover num. 99. En wat op nummer 100 daeromtrent gezegd is, geldt hier ook voor *hoedanig*.

Vragen.

Waertoe gebruikt men vragende voornaemwoorden? — Noem deze eens op. — Wat onderscheid is er in 't gebruik van wie en welke. — Wanneer vraegt men met wat? — Wanneer bezigt men het voornaemwoord hoedanig? — Kunt gy het volgende niet anders en korter uitdrukken, van wien zyn die boeken? — Is het goed gezeid, het huis voor wat ik duizend gulden betaeld heb? — Kan het volgende niet korter en beter voorgesteld worden, het huis van welk het dak in slechten staet is, begeer ik niet?

ZEVEN EN TWINTIGSTE LES.

Van de Betrekkelyke Voornaemwoorden.

105. Men heeft den naem van betrekkelyke voornaemwoorden gegeven aen zulke die op personen of zaken terug zien, welke reeds in de rede uitdrukkelijk genoemd zyn. Hieruit volgt dat men met geen betrekkelyk voornaemwoord kan aenvangen te spreken, gelyk men het met alle de andere voornaemwoorden doen kan. Het is wel

waer dat men zeggen mag : *Wie geleerdheid zoekt, moet geen arbeid vreezen*; maer dan wordt er voor dat *wie*; zoodanig van zelf *hy* of *de mensch* verstaen, dat het onnoodig is het uit te drukken.

106. De betrekkelijke voornaemwoorden zyn weinig in getal; het bepaelt zich tot *die*, *wie* en *welke*.

Die en *wie* hebben in 't onzijdige *dat* en *wat*, en worden verbogen als het vragende voornaemwoord, num. 102.; en de aenmerking die er op volgt, geldt hier ook.

Welke volgt insgelyks het vragende voornaemwoord, num. 103.

Voor *welke* gebruikt men ook somtyds *dewelke*, dat verbogen wordt als *dezelve* (95) behalve dat het in den tweeden naemval enkelvoud alleen *deswelken* heeft.

107. De betrekkelijke voornaemwoorden worden niet zelden verzwegen; zoo is het in deze spreekwyze : *dat ik u verhaelde, is waer*. Het is zoo veel gezegd als, *dat, wat ik u verhaelde, is waer*.

Vragen.

Welke noemt men betrekkelijke voornaemwoorden? — Noem ze eens op. — Waerom kan met geen betrekkelijk voornaemwoord de rede

beginnen? — *Is het volgende goed of kwalijk, en waerom* : die gisteren hun les niet wisten, hebben er dezen morgen weér in gehaperd ? — *Verbuig eens het betrekkelyk voornaemwoord* wie.

ACHT EN TWINTIGSTE LES.

Van de Werkwoorden in 't algemeen.

108. Men herinnere zich hier wat wy reeds te voren (20, 21 en 22), handelende van de deelen der rede in het algemeen, van de Werkwoorden gezeid hebben.

Tot een *voorstel*, zeiden wy, behooren dry dingen : *onderwerp*, *gezegde* en *koppelwoord*. Dit laetste is het werkwoord *wezen* of *zyn*, in 't voorstel openbaer uitgedrukt, of in 't gezegde verborgen. Als men zegt, *de deugd is beminne-lyk*, daer heeft men de dry deelen van het voorstel duidelyk uitgedrukt. En als men zegt, *het peerd loopt*, dan is het koppelwoord verborgen in 't gezegde. Om het weér te vinden, heeft men het voorstel maer op te lossen in, *het peerd is loopende*, en zie daer weér de dry deelen van het voorstel.

109. Men kan van nu af reeds opmerken dat dat koppelwoord in eene menigte van andere woorden opgesloten is : en in der daed *beminnen*, *leeren*, *slapen*, *eten*, wat is dat anders dan

beminnende, leerende, slapende, etende ZYN ? Men noemt die woorden , *beminnen, leeren, slapen, eten* ook werkwoorden ; doch waerom zyn zy dat ? om geene andere reden dan omdat zy het werkwoord *zyn*, of het **BESTAEN** in zich besluiten.

110. Daer is derhalve eigenlyk maer één werkwoord dat op zich zelf bestaet, namelyk *wezen* of *zyn* ; alle de andere drukken zekere hoedanigheid uit, of de wyze van bestaen, als blykt uit de opgegeven voorbeelden. *Ik ben*, zie daer 't bestaen uitgedrukt ; doch hoe ben ik nu , of wat is de wyze van myn bestaen ? *beminnende, leerende, slapende, etende*, wat men kortheids halve in één woord uitdrukt, *ik bemin*, enz.

111. Dewyl alle werkwoorden, *wezen* of *zyn* alleen uitgezonderd, zekere hoedanigheid insluiten, zoo kunnen zy in byvoegelyke naemwoorden vervormd worden, welke alsdan *Deelwoorden* heeten, omdat zy deel hebben aen den aerd van 't adjectief, als het onderscheid van geslacht aennemende ; en tevens deel hebben in den aerd van 't werkwoord, als tyd uitdrukkende.

De *deelwoorden* worden onderscheiden in *tegenwoordige* en *verledene* : zoo maekt men van *lezen, lezende*, tegenwoordig, en *gelezen*, verleden deelwoord.

112. *God beloont*, lost zich op in, *God is be-*

loonende ; dit laetste heet *het gezegde* : maer dat gezegde drukt hier eene daed of werking uit, en vordert iets waer die werking op valt. *God beloont* is een voorstel, ja ; doch daer behoort nog iets by, om myn gedacht geheel uit te drukken : daerom zeg ik verder, *de deugd*, en nu is 't volkomen.

Doch de daed of werking valt niet altoos op iets anders ; zy blyft dikwyls by het onderwerp dat haer verrigt, gelyk wanneer ik zeg, *het peerd loopt*. Hier verrigt het peerd wel eene daed, te weten 't *loopen* ; maer dat loopen valt op niets anders, en niemand zal vragen ; *wat loopt het peerd?*

Nu is het gemakkelyk te begrypen hoe er twee hoofdsoorten van werkwoorden zyn, *bedryvende* en *onzydige*.

113. Het bedryvend werkwoord drukt eene daed of handeling uit, die door 't onderwerp verrigt wordt, en regtstreeks overgaet op iets anders, als : *God beloont de deugd*. Datgene waerop de handeling overgaet, noemt men *voorwerp* (in 't fransch *régime direct*).

114. Het onzydig werkwoord drukt of wel den staet van het onderwerp uit, als, *het kind slaept, de zon schynt* ; — of eene daed, die by het onderwerp blyft, als, *het peerd loopt, de vogel zingt*.

115. De werkwoorden zyn aen zeer vele veranderingen onderworpen. *Schryven* is een werkwoord, maer nu kan ik zeggen, *ik schryf*, of *ik heb geschreven*, of *ik zal schryven*, of *ik zou schryven*, en zoo nog meer : daerenboven kan ik niet alleen, maer *gy* en *hy* en *zy*, en *wy* alle *schryven*, of *geschreven hebben*, en zoo voort. Nu alle deze veranderingen achtervolgens mondeling of schriftelyk voordragen, dat heet men *Vervoegen*. By de vervoeging der werkwoorden moet men dry zaken in acht nemen : 1) de *Wyzen*, 2) de *Tyden*, 3) de *Persoonen*.

Vragen.

Wat zeiden wy vroeger noodig te zyn tot het maken van een voorstel? — Wys die noodige deelen aen in het volgende voorstel, de koning is een edelman. — Zyn zy ook te vinden in dit, het kind speelt? — Welk werkwoord bestaet; als werkwoord, op zich zelf? — Uit wat hoofde is beminnen dan ook een werkwoord? — Kent gy er zoo nog andere? — Hoe komt het dat de werkwoorden ook tot byvoegelyke naemwoorden kunnen vervormd worden? — Hoe heetendandie byvoegelyke naemwoorden, en waerom zoo? — Hoe onderscheidt men de deelwoorden? — De vader bemint, verstaet gy dat, of moet er nog wat bykomen? — Zal het

volledig zyn met by te voegen, zyne kinderen, en waerom? — Waerom is de volgende zin volledig zonder byvoegsel, de wagen kraekt? — Wat is een bedryvend werkwoord? — Wat een onzydig? — Wat noemt gy een werkwoord vervoegen? — Waer moet men by de vervoeging acht op geven?

NEGEN EN TWINTIGSTE LES.

Van de Wyze der Werkwoorden.

116. De *Wyzen* der werkwoorden zyn de onderscheidene manieren van uit te drukken hetgene wat het werkwoord beteekent. Daer zyn er vier : de *onbepaelde*, de *aentoonende*, de *byvoegende* en de *gebiedende wys*.

117. De onbepaelde wys duidt den staet of de werking van het onderwerp aen, zonder bepaling van getal of van persoonen, alleen met aenwyzing van tyd, als : *leeren, geleerd hebben, zullen leeren*.

118. De aentoonende wys duidt den staet of de werking van het onderwerp stellig aen, en onafhankelyk van eenige voorafgaende woorden, als : *ik heb geleerd, ik zal leeren*.

119. De byvoegende wys drukt den staet of de werking van het onderwerp uit als iets dat men wenscht of onderstelt, of als afhangende van iets anders, als : *leve de koning. — De boos-*

heid hale de overhand, 't is slechts voor een tyd. — Ik wilde dat hy vlytig ware.

120. De gebiedende wys voegt het gezegde als een bevel, vermaning of verzoek by het onderwerp, als : *Jongelingen, weest toch neerstig.*

Vragen.

Wat verstaet gy door Wyzen der werkwoorden? — Hoe veel wyzen erkent men in 't nederduitsch? — Wat duidt de onbepaalde wyze aen? — Wat de aentoonende? — Wat is de aerd der byvoegende wyze? — Zwygt kinderen, en leert uw les, in welke wyze stuen die werkwoorden? — Ik wilde dezen morgen uitgaen, doch ware ik maer t' huis gebleven : kunt gy hier de wyze aentoonen?

DERTIGSTE LES.

Van de Tyden en Persoonen der werkwoorden.

121. Een werk daer men zich meê belast heeft, kan men in dit oogenblik doen, of gedaen hebben, of nog moeten doen. Derhalve zyn er natuerlyk dry tyden, tot welke de staet of de handeling door het werkwoord uitgedrukt behooren kan, namelyk de *tegenwoordige*, de *verledene* en de *toekomende*. Dit zyn de dry voorname tyden; doch behalve deze zyn er nog dry andere, welke op de eerste betrekking hebben. In de

vervoeging der werkwoorden zyn die zes tyden in deze opeenvolging aengenomen.

122. 1) De *tegenwoordige* tyd, voorstellende den staet of de werking van het onderwerp in den oogenblik, waerin men spreekt, als : *ik schryf eenen brief.*

2) De *eerste betrekkelijk verleden* tyd, voorstellende den staet of de werking als tegenwoordig in eenen tyd, die voorby is, als : *wy wandelden gisteren avond op de markt, toen, enz.*

3) De *volstrekt verleden* tyd, voorstellende den staet of de werking als geheel geëindigd in den tyd, waerin men spreekt, als : *Ik heb dien boek gelezen.*

4) De *tweede betrekkelijk verleden* tyd, voorstellende den staet of de werking niet alleen geëindigd in zich zelve, maer ook ten opzigte van eene andere daed, die mede reeds voorby is, als : *ik had dien boek gelezen, wanneer gy hem gevraegd hebt.*

5) De *toekomende* tyd, den staet of de werking voorstellende in eenen tyd die nog niet is, als : *ik zal mogen eene wandeling doen.*

6) De *betrekkelijk toekomende* tyd, aenduidende den staet of de werking als reeds voorby in eenen tyd die nog komen moet, als : *ik zal*

den boek gelezen hebben, wanneer gy komen zult.

123. Daerenboven zyn er twee tyden, die den staet of de werking voorstellen als afhingende van eene voorwaerde, namelyk de tegenwoordige en de verleden. Men noemt ze daerom *voorwaerdelyk tegenwoordige* en *voorwaerdelyk verleden* tyd. Wy zullen ze in de vervoeging laten volgen na den gewoonlyken tegenwoordigen en verleden tyd, welke *stellig*, dat is van geene voorwaerde afhingende, zyn.

124. Na de *tyden*, dient hier nog gesproken te worden van de *personen* by de werkwoorden. Door de personen verstaet men de onderwerpen waervan de staet of de werking door de werkwoorden aengeduid wordt. Deze onderwerpen worden of door zelfstandige naemwoorden of door persoonlyke voornaemwoorden uitgedrukt. Zie num. 78.

Vragen.

Wat verschil van tyd kan er plaets hebben ten opzichte van een werk dat ik op my genomen heb te verrigten? — Hoe veel voorname tyden onderscheidt men in de vervoeging? — Kent gy er ook nog andere? — Wat be- duidt de tegenwoordige tyd? — Wat de tweede betrekkellyk verleden? — Wat verstaet gy

door den toekomenden tyd? — In welken tyd staet het werkwoord in, myn broeder heeft zyn les opgezeid? — Ik eindigde gisteren avond myn werk met den klokslag van zeven uren: welken tyd vindt gy daerin? — En welken in dit voorbeeld: ik zal dezen avond nog vroeger gedaen hebben? — Wat zyn voorwaerdelyke tyden, en hoe veel kent gy er? — Wat verstaet gy door persoonen by de werkwoorden? — Hoe veel persoonen zyn er, en geef van ieder een voorbeeld?

EEN EN DERTIGSTE LES.

Van de Hulpwoorden en hunne vervoeging.

125. Indien de nederduitsche werkwoorden voor zoo veel veranderingen van uitgang vatbaer waren als, by voorbeeld, de latynsche, men zoude weinig of geene andere woorden te baet moeten nemen om ze te vervoegen. Doch dewyl onze werkwoorden geene genoegzame wyzigingen kunnen ondergaen, om door hun enkelen uitgang alle persoonen van alle tyden en wyzen aen te duiden, heeft men voor hunne vervoeging hulp moeten zoeken by andere werkwoorden, welke men uit dien hoofde *Hulpwoorden* noemt.

Zy zyn ten getalle van vier, namelyk, *zullen, hebben, zyn en worden.*

Dewyl er van deze hulpwoorden ten minste twee in de vervoeging aller andere werkwoorden moeten gebezigd worden, zullen wy ze hier vooraf laten gaen.

126. Vervoeging van het hulpwoord *zullen*.

Dit hulpwoord heeft, behalve de onbepaalde wyze en het deelwoord, slechts twee tyden, den *stelligen* en den *voorwaerdelyken*. De eerste dient tot het vormen van den *toekomenden* en *betrekkelyk toekomenden* tyd by alle andere werkwoorden; de tweede dient, insgelyks by alle, tot het maken van den *voorwaerdelyk tegenwoordigen* en den *voorwaerdelyk verleden* tyd.

Zie hier nu hoe het vervoegd wordt.

Onbepaalde wyze. Zullen. Deelwoord Zullende.

Stellige tyd.

Voorwaerdelyke tyd.

ENKELV.

ENKELV.

Ik zal,
Gy zult,
Hy zy, men zal.

Ik zoude *of* zou,
Gy zoudet *of* zoudt,
Hy, zy, men zoude *of* zou.

MEERV.

MEERV.

Wy zullen,
Gy zult,
Zy zullen.

Wy zouden.
Gy zoudet *of* zoudt,
Zy zouden.

127. Vervoeging van het hulpwoord *Hebben*.

*Onbepaalde wyze.**Deelwoorden.*

Teg. tyd. Hebben. *Tegenw.* Hebbende.
Verl. tyd. Gehad hebben. *Verleden.* Gehad.
Toek. tyd. Zullen hebben.

AENTOONENDE WYZE. BYVOEGENDE WYZE.

Tegenwoordige tyd.

ENKELV.

Ik heb,
 Gy hebt,
 Hy, zy, men heeft.

ENKELV.

Dat ik hebbe,
 — gy hebbet,
 — hy, zy, men hebbe.

MEERV.

Wy hebben,
 Gy hebt,
 Zy hebben.

MEERV.

Dat wy hebben,
 — gy hebbet,
 — zy hebben.

Voorw. tegenw. tyd.

ENKELV.

Ik zoude hebben,
 Gy zoudet hebben,
 Hy, zy, men zoude hebben.

MEERV.

Wy zouden hebben,
 Gy zoudet hebben,
 Zy zouden hebben.

Eerste betrekkelijk verleden tyd.

ENKELV.

Ik had,
 Gy hadt,
 Hy, zy, men had.

ENKELV.

Dat ik hadde,
 — gy haddet,
 — hy, zy, men hadde.

MEERV.

Wy hadden,
Gy hadt,
Zy hadden.

MEERV.

Dat wy hadden,
— gy haddet,
— zy hadden.

Volstrekt verleden tyd.

ENKELV.

Ik heb gehad,
Gy hebt gehad,
Hy, zy, men heeft gehad.

ENKELV.

Dat ik hebbe gehad,
— gy hebbet gehad,
— hy, zy, men hebbe gehad.

MEERV.

Wy hebben gehad,
Gy hebt gehad,
Zy hebben gehad.

MEERV.

Dat wy hebben gehad,
— gy hebbet gehad,
— zy hebben gehad.

Voorw. verl. tyd.

ENKELV.

Ik zoude gehad hebben,
Gy zoudet gehad hebben,
Hy, zy, men zoude gehad hebben.

MEERV.

Wy zouden gehad hebben.
Gy zoudet gehad hebben,
Zy zouden gehad hebben.

Tweede betrekkelijk verleden tyd.

ENKELV.

Ik had gehad,
Gy hadt gehad,
Hy, zy, men had gehad.

ENKELV.

Dat ik hadde gehad,
— gy haddet gehad,
— hy, zy, men hadde gehad.

MEERV.

Wy hadden gehad,
Gy hadt gehad,
Zy hadden gehad.

Toekomende tyd.

ENKELV.

Ik zal hebben,
Gy zult hebben,
Hy, zy, men zal hebben.

MEERV.

Wy zullen hebben,
Gy zult hebben,
Zy zullen hebben.

Betrekkelijk toek. tyd.

ENKELV.

Ik zal gehad hebben,
Gy zult gehad hebben,
Hy, zy, men zal gehad hebben.

MEERV.

Wy zullen gehad hebben,
Gy zult gehad hebben,
Zy zullen gehad hebben.

GEBIEDENDE WYZE.

Enkelv. Heb.

Meerv. Hebt.

128. *Vervoeging van het hulpwoord Zyn.*

Onbepaalde wyze.

Deelwoorden.

Teg. tyd. Zyn of wezen.

Tegenwoordig. Zynde.

Verl. tyd. Geweest zyn.

Verleden. Geweest.

Toek. tyd. Zullen zyn.

AENTOONENDE WYZE. BYVOEGENDE WYZE.

Tegenwoordige tyd.

ENKELV.

Ik ben,
Gy zyt,
Hy, zy, men is.

ENKELV.

Dat ik zy,
— gy zyt,
— hy, zy, men zy.

MEERV.

Wy zyn,
Gy zyt,
Zy zyn.

MEERV.

Dat wy zyn,
— gy zyt,
— zy zyn.

Voorw. tegenw. tyd.

ENKELV.

Ik zoude zyn,
Gy zoudet zyn,
Hy, zy, men zoude zyn.

MEERV.

Wy zouden zyn,
Gy zoudet zyn,
Zy zouden zyn.

Eerste betrekkelyk verleden tyd.

ENKELV.

Ik was,
Gy waert,
Hy, zy, men was.

ENKELV.

Dat ik ware,
— gy waret,
— hy, zy, men ware.

MEERV.

Wy waren,
Gy waert,
Zy waren.

MEERV.

Dat wy waren,
— gy waret,
— zy waren.

Volstrekt verleden tyd.

ENKELV.

Ik ben geweest,
Gy zyt geweest,
Hy, zy, men is geweest.

MEERV.

Wy zyn geweest,
Gy zyt geweest,
Zy zyn geweest.

Voorw. verl. tyd.

Ik zoude geweest zyn,
Gy zoudet geweest zyn,
Hy, zy, men zoude geweest zyn.

MEERV.

Wy zouden geweest zyn,
Gy zoudet geweest zyn,
Zy zouden geweest zyn.

Tweede betrekkelijk verleden tyd.

ENKELV.

Ik was geweest,
Gy waert geweest,
Hy, zy, men was geweest.

MEERV.

Wy waren geweest,
Gy waert geweest,
Zy waren geweest.

Toekomende tyd.

ENKELV.

Ik zal zyn,
Gy zult zyn,
Hy, zy, men zal zyn.

ENKELV.

Dat ik zy geweest,
— gy zyt geweest,
— hy, zy, men zy geweest.

MEERV.

Dat wy zyn geweest,
— gy zyt geweest,
— zy zyn geweest.

ENKELV.

Dat ik ware geweest,
—gy waret geweest,
—hy, zy, men ware geweest

MEERV.

Dat wy waren geweest,
— gy waret geweest,
— zy waren geweest.

MEERV.

Wy zullen zyn,
Gy zult zyn,
Zy zullen zyn.

Betrekkelijk toek. tyd.

ENKELV.

Ik zal geweest zyn,
Gy zult geweest zyn,
Hy, zy, men zal geweest zyn.

MEERV.

Wy zullen geweest zyn,
Gy zult geweest zyn,
Zy zullen geweest zyn.

GEBIEDENDE WYZE.

Enkelv. Zy of Wees.

Meerv. Zyt of Weest.

129. *Vervoeging van het hulpwoord Worden.*

Onbepaalde wyze.

Deelwoorden.

Teg. tyd. Worden.

Tegenw. Wordende.

Verl. tyd. Geworden zyn. Verl. Geworden.

Toek. tyd. Zullen worden.

AENTOONENDE WYZE. BYVOEGENDE WYZE.

Tegenwoordige tyd.

ENKELV.

ENKELV.

Ik word,
Gy wordt,
Hy, zy, men wordt.

Dat ik worde,
— gy wordet,
— hy, zy, men worde.

MEERV.

Wy worden,
Gy wordt,
Zy worden.

MEERV.

Dat wy worden,
— gy wordet,
— zy worden.

Voorw. teg. tyd.

ENKELV.

Ik zoude worden,
Gy zoudet worden,
Hy, zy, men zoude worden.

MEERV.

Wy zouden worden,
Gy zoudet worden,
Zy zouden worden.

Eerste betrekkelijk verleden tyd.

ENKELV.

Ik werd *of* wierd,
Gy werdt *of* wierdt,
Hy, zy, men werd *of* wierd.

ENKELV.

Dat ik werde *of* wierde,
— gy werdet *of* wierdet,
— hy, zy, men werde *of* wierde.

MEERV.

Wy werden *of* wierden,
Gy werdt *of* wierdt,
Zy werden *of* wierden.

MEERV.

Dat wy werden *of* wierden,
— gy werdet *of* wierdet,
— zy werden *of* wierden.

Volstrekt verleden tyd.

ENKELV.

Ik ben geworden,
Gy zyt geworden,
Hy, zy, men is geworden.

ENKELV.

Dat ik zy geworden,
— gy zyt geworden,
— hy, zy, men zy geworden.

MEERV.

Wy zyn geworden,
Gy zyt geworden,
Zy zyn geworden.

MEERV.

Dat wy zyn geworden,
— gy zyt geworden,
— zy zyn geworden.

Voorw. verl. tyd.

ENKELV.

Ik zoude geworden zyn,
Gy zoudet geworden zyn,
Hy, zy, men zoude geworden zyn.

MEERV.

Wy zouden geworden zyn,
Gy zoudet geworden zyn,
Zy zouden geworden zyn.

Tweede betrekkelijk verleden tyd.

ENKELV.

Ik was geworden,
Gy waert geworden,
Hy, zy, men was geworden.

ENKELV.

Dat ik ware geworden,
—gy waret geworden.[den.
—hy, zy, men ware gewor-

MEERV.

Wy waren geworden,
Gy waert geworden,
Zy waren geworden.

MEERV.

Dat wy waren geworden,
— gy waret geworden,
— zy waren geworden.

Toekomende tyd.

ENKELV.

Ik zal worden,
Gy zult worden,
Hy, zy, men zal worden

MEERV.

Wy zullen worden,
Gy zult worden,
Zy zullen worden.

Betrekkelijk toek. tyd.

ENKELV.

Ik zal geworden zyn,
Gy zult geworden zyn,
Hy, zy, men zal geworden zyn.

MEERV.

Wy zullen geworden zyn,
Gy zult geworden zyn,
Zy zullen geworden zyn.

GEBIEDENDE WYZE.

Enkelv. Word.

Meerv. Wordt.

Vragen.

Waerom hebben wy hulpwoorden noodig in onze vervoeging? — Hoe veel hulpwoorden kent gy, en welke zyn die? — Hoe veel tyden heeft het hulpwoord zullen? — Zeg eens vervolgens op alle de tyden der aentoonende wyze van het hulpwoord hebben. — En nu eens die der byvoegende wyze van het hulpwoord zyn. — En eindelyk eens de onbepaalde en gebiedende wyze van het hulpwoord worden.

TWEE EN DERTIGSTE LES.

Van de gelykvloeiende, ongelykvloeiende en onregelmatige werkwoorden.

130. Eer wy een voorbeeld opgeven van verbuiging der werkwoorden in 't algemeen, moeten wy hier eerst opmerken dat zy niet alle denzelfden gang gaen; maer dat er twee klassen zyn, die in sommige tyden veel van elkander verschillen; en eene derde klas, die om zoo te zeggen tusschen in loopt, dat is, zoo wat van beide heeft. Deze dry klassen noemt men gemeenlyk *gelykvloeiende, ongelykvloeiende* en *onregelmatige* werkwoorden.

131. De gelykvloeiende werkwoorden zyn zulke die hunnen wortelklinker in alle wyzen en tyden bewaren, en in 't verleden deelwoord op *d* of *t* eindigen, als, *leeren*, ik *leer*, *leerde*, *heb geleerd*; — *straffen*, ik *straf*, *strafte*, *heb gestraft*.

132. De ongelykvloeiende zyn die, welke den wortelklinker veranderen, en in 't verleden deelwoord *en* aennemen, als, *slapen*, ik *sliep*, ik *heb geslapen*; — *bevelen*, ik *beval*, ik *heb bevolen*.

133. De onregelmatige eindelyk zyn de zulke, die de beide kenmerken in ieder der twee vorige

klassen aengetoond , niet vereenigen , maer er in een of ander opzigt van afwyken , als : *bannen* , ik *bande* , *heb gebannen* ; — *brenge* , ik *bragt* , *heb gebragt* . Het eerste , *bannen* , is niet ongelijkvloeiend , want het verandert zyn klinker niet ; het is ook niet gelykvloeiend , want zyn verleden deelwoord gaet niet uit op *d* of *t* .

Even zoo is 't gelegen met *brenge* : gelykvloeiend is dat niet , want het verandert zyn wortelklinker ; en ongelijkvloeiend is het ook niet , want het heeft zyn verleden deelwoord op *t* .

Aenmerking . Al het verschil , dat er tusschen deze dry klassen van werkwoorden in de vervoeging is , gaet niet buiten den *eersten betrekkelijk verleden tyd* en 't *verleden deelwoord* ; in alle de overige tyden worden zy op ééne en dezelfde wyze vervoegd . Het is waer , 't getal der ongelijkvloeiende en onregelmatige werkwoorden in onze tael is vry groot ; maer behalve dat een geboren Belg er al veel door 't enkel gebruik heeft leeren kennen , is het op te merken dat de nieuwe woordenboeken de twee voornoemde tyden by alle werkwoorden getrouwelyk opgeven . Wy zullen ons dan de moeite sparen om er hier een volledige lyst van voor te stellen . De leerling , als hy twyfelt , sla maer zyn woordenboek open , en hy zal aenstonds worden te regt gewezen .

Vragen.

Volgen alle werkwoorden denzelfden gang in de vervoeging? — Hoe veel klassen onderscheidt men daerin? — Wat verstaet gy door gelykvloeiende werkwoorden? — En wat door ongelykvloeiende? — Weet gy ook wat onregelmatige werkwoorden zyn? — Wat is spreken voor een werkwoord, en waerom? — En waer houdt gy denken voor? — Verschillen die onderscheidene klassen van werkwoorden door alle hunne tyden heen? — Hoe leert men de ongelykvloeiende en onregelmatige werkwoorden kennen? — Zoudt gy wel een half dozyn ongelykvloeiende werkwoorden kunnen opnoemen?

DRY EN DERTIGSTE LES.

Voorbeeld van Vervoeging.

134. Wy zullen hier nu de vervoeging van het gelykvloeiend werkwoord *hooren* voorstellen, welke zal kunnen dienen tot voorbeeld van vervoeging der werkwoorden in het algemeen.

Onbepaalde wyze.

Deelwoorden.

Teg. tyd. Hoor n.

Tegenw. Hoorende.

Verl. tyd. Gehoord hebben.

Verleden. Gehoord.

Toek. tyd. Zullen hooren.

AENTOONENDE WYZE. BYVOEGENDE WYZE.

Tegenwoordige tyd.

ENKELV.

Ik hoor,
Gy hoort,
Hy, zy, men hoort.

ENKELV.

Dat ik hoore,
— gy hooret,
— hy, zy, men hoore.

MEERV.

Wy hooren,
Gy hoort,
Zy hooren.

MEERV.

Dat wy hooren,
— gy hooret,
— zy hooren.

Voorw. tegenw. tyd.

ENKELV.

Ik zoude hooren,
Gy zoudet hooren,
Hy, zy, men zoude hooren.

MEERV.

Wy zouden hooren,
Gy zoudet hooren,
Zy zouden hooren.

Eerste betrekkelijk verleden tyd.

ENKELV.

Ik hoorde,
Gy hoordet,
Hy, zy, men hoorde.

ENKELV.

Dat ik hoorde,
— gy hoordet,
— hy, zy, men hoorde.

MEERV.

Wy hoorden,
Gy hoordet,
Zy hoorden.

MEERV.

Dat wy hoorden,
— gy hoordet,
— zy hoorden.

Volstrekt verleden tyd.

ENKELV.

Ik heb gehoord,
 Gy hebt gehoord,
 Hy, zy, men heeft gehoord.

ENKELV.

Dat ik hebbe gehoord,
 — gy hebbet gehoord,
 — hy, zy, men hebbe ge-
 hoord.

MEERV.

Wy hebben gehoord,
 Gy hebt gehoord,
 Zy hebben gehoord.

MEERV.

Dat wy hebben gehoord,
 — gy hebbet gehoord,
 — zy hebben gehoord.

Voorw. verl. tyd.

ENKELV.

Ik zoude gehoord hebben,
 Gy zoudet gehoord hebben,
 Hy, zy, men zoude gehoord hebben.

MEERV.

Wy zouden gehoord hebben,
 Gy zoudet gehoord hebben,
 Zy zouden gehoord hebben.

Tweede betrekkelijk verleden tyd.

ENKELV.

Ik had gehoord,
 Gy hadt gehoord,
 Hy, zy, men had gehoord.

ENKELV.

Dat ik hadde gehoord,
 — gy haddet gehoord,
 — hy, zy, men hadde ge-
 hoord.

MEERV.

Wy hadden gehoord,
 Gy hadt gehoord,
 Zy hadden gehoord.

MEERV.

Dat wy hadden gehoord,
 — gy haddet gehoord,
 — zy hadden gehoord.

Toekomende tyd.

ENKELV.

Ik zal hooren,
 Gy zult hooren,
 Hy, zy, men zal hooren.

MEERV.

Wy zullen hooren,
 Gy zult hooren,
 Zy zullen hooren.

Betrekkelijk toek. tyd.

ENKELV.

Ik zal gehoord hebben,
 Gy zult gehoord hebben,
 Hy, zy, men zal gehoord hebben.

MEERV.

Wy zullen gehoord hebben,
 Gy zult gehoord hebben,
 Zy zullen gehoord hebben.

GEBIEDENDE WYZE.

*Enkelv. Hoor.**Meerv. Hoort.**Vragen.*

*De vragen tot deze les behoorende, worden
 na de volgende voorgesteld.*

VIER EN DERTIGSTE LES.

Aenmerkingen omtrent de vervoeging der werkwoorden en het maken der tyden.

135. Het voorbeeld van vervoeging, dat wy in de vorige les hebben medegedeeld, geeft gelegenheid tot de volgende aenmerkingen.

ONBEPAELENDE WYZE.

1. Hoe de dry tyden der onbepaelde wyze gemaakt worden, ziet men van zelf.

2. Het tegenwoordig deelwoord vertoont ook geene moeijelykheid; maer het verleden deelwoord wordt verschillig gevormd. By de gelykvloeiende werkwoorden maekt men het van den wortel des werkwoords, met daer voor te stellen, *ge*, en met er achter te voegen *d* of *t*, als, *hooren*, ik *hoor*, *gehoord*; — *straffen*, ik *straf*, *gestraft*.

Maer om nu te weten of het met *d* of met *t* zyn moet, heeft men maer te zien hoe het werkwoord uitgaet, in den eersten betrekkellyk verleden tyd der aentoonende wyze: eindigt het daer op *de*, dan heeft het eene *d* aen 't eind van het verleden deelwoord; maer gaet het uit op *te*, dan heeft het deelwoord ook die *t*; als, ik *leer*, *leerde*, *geleerd*; ik *straf*, *strafte*, *gestraft*.

3. By de ongelykvloeiende wordt het verleden deelwoord gemaakt van het werkwoord zelf, met of zonder verandering van wortelklinker, en met voorvoeging van *ge*, als *stelen*, *gestolen*; — *geven*, *gegeven*. Zie de twee en dertigste les.

AENTOONENDE WYZE.

4. De eerste persoon is de wortel of het zake-lyk deel des werkwoords, en wordt gemaakt van het werkwoord, met daer den uitgang *en* af te laten, als *leeren*, ik *leer*.

By de werkwoorden *doen* en *zien*, wordt de *n* alleen weggelaten.

By de werkwoorden welke voor den uitgang *en* twee zelfde medeklinkers hebben, valt er één van weg, als *straffen*, ik *straf*; *zetten*, ik *zet*.

Hebben zy voor den uitgang *en* den medeklinker *v* of *z*, zoo veranderen zy de *v* in *f* of de *z* in *s* als : *sterven*, ik *sterf*; *lezen*, ik *lees*. Zie num. 8.

5. De tweede persoon eindigt in alle tyden op *t*, behalve in de gebiedende wys.

6. De derde persoon eindigt alleen op *t* in 't enkelvoud van den tegenwoordigen tyd der aentoonende wyze, behalve in *hy zal*, *hy mag* en *hy kan*. In alle andere tyden is de derde persoon altoos gelyk aen den eersten, zoo in 't enkelvoud als in het meervoud.

7. De tweede persoon meervoud is altyd gelyk aen den tweeden enkelvoud.

8. De eerste persoon van den eersten betrekelyk verleden tyd, wordt gemaekt by de gelykvloeiende werkwoorden van den wortel des werkwoords, met achtervoeging van *de*, als de wortel uitgaet op *b, d, g, l, m, n, r, w, y*, ook als hy uitgaet op *f* of *s* en voortkomt van een werkwoord eindigende op *ven*, of *zen*, als — ik *krab, krabde*; — *red, redde*; — *zaeg, zaegde*; — *speel, speelde*; — *kam, kamde*; — *ren, rende*; — *leer, leerde*; — *vouw, vouwde*; — *zaei, zueide*. En insgelyks, ik *leef, leefde*; — *blaes, blaesde*.

Of met achtervoeging van *te*, als de wortel eindigt op *k, p, t, ch*; ook wanneer hy uitgaet op *f* of *s*, en voortkomt van een werkwoord op *fen* of *sen*, als, ik *schrik, schrikte*; — *stop, stopte*; — *zet, zette*; — *wasch, waschte*. En insgelyks, ik *straf, strafte*; — *kras, kraste*.

9. By de ongelykvloeiende werkwoorden wordt deze persoon gemaekt van den wortel des werkwoords, door verandering van wortelklinker, als ik *loop, liep*; — *zing, zong*; — *lees, las*; — *schiet, schoot*; — *vind, vond*.

GEBIEDENDE WYZE.

10. Deze wyze heeft slechts éenen tyd, en niet

dan den tweeden persoon enkel- en meervoud. De tweede persoon enkelvoud, is gelyk aen den wortel des werkwoords; men moet maer alleen het voornaemwoord weglaten, als, ik *hoor*, *hoor*. En voor 't meervoud, doet men een *t* by 't enkelvoud, *hoort*.

BYVOEGENDE WYZE.

11. De eerste persoon des tegenwoordigen tyds wordt gemaakt van het werkwoord, met weglating van de enkele *n*, als: *leeren*, dat ik *leere*; — *slapen*, dat ik *slape*; — *antwoorden*, dat ik *antwoorde*.

12. De eerste betrekkelijk verleden tyd dezer wyze is, by de gelykvloeiende werkwoorden, gelyk aen denzelfden tyd van de aentoonende wyze, als, dat ik *leerde*, *antwoordde*, *zuchtte*, *redde*, enz.

By de ongelykvloeiende werkwoorden wordt hy gemaakt wederom van denzelfden tyd der aentoonende wyze, maer met byvoeging van *e*, als, ik *sliep*, dat ik *sliepe*; — ik *las*, dat ik *laze*; — ik *schoot*, dat ik *schote*, enz.

Met deze aenmerkingen kan men volstaen; met een enkelen oogslag op de vervoeging van het werkwoord *hooren*, zal men zonder moeite alle overige tyden en personen van alle bedryvende en onzydige werkwoorden kunnen maken.

Vragen.

Hoe maekt men het tegenwoordig deelwoord?
 — *Hoe het verleden deelwoord der volgende verba* : zagen , vouwen , schrikken , wasschen ?
 — *Mag men zeggen*, hy heeft lang geloopt, lang geleesd : *en zoo niet , waerom niet ?* — *Wat verstaet gy door de wortel eens werkwoords ?*
 — *Ik doen , en ik zien , is dat wel gezeid ?* — *Wat is de reden dat men van lezen , ik lees maekt , en niet ik lees ?* — *Wat is 't kenmerk van den tweeden persoon ?* — *Hoe eindigt de derde persoon enkelvoud ?* — *Maek eens den eersten persoon enkelvoud van den eersten betrekkelijk verleden tyd der volgende werkwoorden*, raken, loopen, zwieren, winnen, bassen, werpen, mengen, dalen, rypen. — *Neem nu eens dezelfde werkwoorden , en stel ze 1° in den eersten persoon des tegenwoordigen tyds van de byvoegende wyze* : — 2° *In den eersten betrekkelijk verleden tyd derzelfde wyze.*

VYF EN DERTIGSTE LES.

Van de Lydende werkwoorden.

136. Wy zeiden vroeger (112) dat de werkwoorden verdeeld worden in twee hoofdsoorten, *bedryvende*, en *onzydige*; doch behalve deze twee, zyn er, uit hoofde van verschil in de vervoeging, nog dry byzondere soorten, te weten,

lydende, wederkeerige en onpersoonlyke werkwoorden.

137. De *lydende* werkwoorden zyn het tegen overgestelde van de *bedryvende* : in deze laetste verrigt het onderwerp de daed, in de eerste wordt zy op het onderwerp verrigt, of met andere woorden, het onderwerp ontvangt, lydt de daed. Zoo is *ik bemin* een bedryvend, en *ik word bemind* een lydend werkwoord. De lydende werkwoorden worden gevormd van het verleden deelwoord eens bedryvenden werkwoords, met het hulpwoord *worden*, welk laetste ook maer alleen vervoegd wordt.

138. Wy zullen hier de vervoeging van het lydend werkwoord *bemind worden* kortelyk voorstellen, hetwelk dienen kan tot voorbeeld van alle andere.

Onbepaelde wyze.

Deelwoorden.

Teg. tyd. Bemind worden. *Teg.* Bemind wordende.

Verl. tyd. Bemind geworden zyn, of geweest zyn. *Vcrl.* Bemind geworden zynde of geweest zynde.

Toek. tyd. Bemind zullen worden.

AENTOONENDE WYZE. BYVOEGENDE WYZE.

Tegenwoordige tyd.

Ik word bemind, enz. *Dat ik* bemind worde, enz.

Voorw. tegenw. tyd.

Ik zoude bemind worden, enz.

Eerste betrekkelijk verleden tyd.

Ik werd of wierd bemind, Dat ik bemind werde of
enz. wierde, enz.

Volstrekt verleden tyd.

Ik ben bemind geworden of Dat ik bemind geworden
geweest, enz. zy of geweest zy, enz.

Voorw. verl. tyd.

Ik zoude bemind geworden
zyn of geweest zyn, enz.

Tweede betrekkelijk verleden tyd.

Ik was bemind geworden Dat ik bemind geworden
of geweest, enz. ware of geweest ware, enz.

Toekomende tyd.

Ik zal bemind worden, enz.

Betrekkelijk toek. tyd.

Ik zal bemind geworden zyn
of geweest zyn, enz.

GEBIEDENDE WYS.

Enkelv. Word bemind. *Meerv.* Wordt bemind.

Vragen.

Kent gy ook nog andere werkwoorden dan bedryvende en onzydige? — Wat zyn lydende werkwoorden? — Geef eens op de volgende tyden van 't werkwoord mishandeld worden : 1° den eersten betrekkelijk verleden tyd der byvoegende wyze ; — 2° Den volstrekt verleden tyd der aentoonende en byvoegende wyze ;

- 3° *Den betrekkelijk toekomenden tyd ;*
 — 4° *Den voorwaerdelyk verleden tyd ;* —
 5° *Den tegenwoordigen tyd der byvoegende wyze.*

ZES EN DERTIGSTE LES.

Van de Wederkeerige werkwoorden.

139. *Wederkeerige* werkwoorden zyn bedryvende werkwoorden , doch met dit verschil , dat de werking door het onderwerp verrigt , in stede van op iets anders te vallen , tot het onderwerp te rug keert. Daer uit volgt dat by de wederkeerige werkwoorden *onderwerp* en *voorwerp* dezelfde persoon zyn ; en ten tweede , dat zy een persoonlyk voornaemwoord achter zich hebben , behoorende tot denzelfden persoon als het onderwerp , maer in den vierden naemval. Dit alles verklaert zich door de verbuiging van het wederkeerig werkwoord *zich buigen*, als volgt.

140. Ik buig my.

Gy buigt u.

Hy buigt zich.

Wy buigen ons.

Gy buigt u.

Zy buigen zich.

Hier heeft men telkens tweemaal het voornaemwoord van denzelfden persoon by het werkwoord , eens voor en eens achter ; maer het voornaemwoord dat achter 't werkwoord komt , staet in het vierde geval , als *voorwerp* zynde.

Aenmerkingen. 1° Wy zeiden vroeger dat alle naemwoorden teekens zyn van den derden persoon. Daerom kunnen de wederkeerige werkwoorden een naemwoord tot onderwerp hebben ; doch dan is hun voorwerp toch immer het wederkeerig voornaemwoord *zich*, als : *de mensch buigt zich, de menschen buigen zich.*

2° In de tyden samengesteld met hulpwoorden, staet het tweede voornaemwoord or. middelyk achter 't hulpwoord, als : *ik heb my gebogen, ik had my gebogen, ik zal my buigen.*

Doch in de aentoonende wyze, waer *dat* voor het onderwerp komt, volgt het tweede voornaemwoord op het onderwerp zelf, als : *dat ik my buige, boge, hebbe gebogen, hadde gebogen.*

Vragen.

Kunt gy 't onderscheid tusschen een bedrijvend en zoo genoemd wederkeerig werkwoord aenduiden? — Zeg eens op, den eersten betrekkellyk verleden tyd der aentoonende wyze van het werkwoord zich bedenken. — Stel dat nu eens in den volstrekt verleden tyd derzelfde wyze. — En nu eens in denzelfden tyd der byvoegende wyze. — En eindelyk in den voorwaerdelyk tegenwoordigen tyd. — In welken naemval stelt gy de persoonlyke voornaemwoorden na de wederkeerige werkwoorden, en waerom?

ZEVEN EN DERTIGSTE LES.

Van de onpersoonlyke werkwoorden.

141. Men noemt *onpersoonlyke* werkwoorden die, welke niet dan in den derden persoon enkelvoud, met vooropneming van het woordje *het*, vervoegd worden. De vervoeging is overigens als die der bedryvende werkwoorden in het enkelvoud.

142. Men onderscheidt de onpersoonlyke werkwoorden in twee soorten: 1° zulke, die alleen in den derden persoon kunnen vervoegd, en zonder verdere hyvoeging van woorden verstaen worden, als, *het sneeuwt*; — *het regent*.

2° Die, welke in hunne vervoeging een voorwerp achter zich hebben, als, *het berouwt my*, *het verdriet ons*.

Vragen.

Waeraen erkent gy een onpersoonlyk werkwoord? — Is er meer dan een soort van onpersoonlyke werkwoorden? — Vervoeg eens het werkwoord het berouwt my in den toekomenden en betrekkelijk toekomenden tyd, met verandering van het volgend voornaemwoord.

ACHT EN DERTIGSTE LES.

Van de Samengestelde werkwoorden.

143. Tot dus verre spraken wy niet dan van enkele werkwoorden; maer daer zyn ook samen-

gestelde, dat is te zeggen, welke vóór hun worteldeel ééne of verscheidene lettergrepen hebben. Zy bestaen uit een enkel werkwoord verbonden met een *zelfstandig* of *byvoegelyk naemwoord*, of met een *bywoord*; doch meestal met een *voorzetsel*.

144. De werkwoorden samengesteld met een zelfstandig naemwoord, kunnen daer meestal niet van afgescheiden worden, en nemen in het verleden deelwoord *ge* voorop, als : *handhaven*, *beeldhouwen*, *raedplegen*, welke in 't verleden deelwoord maken, *gehandhaefd*, *gebeeldhoud*, *geraedpleegd*.

145. Die, samengesteld met een byvoegelyk naemwoord of met een bywoord, kunnen daer doorgaens van afgescheiden worden, en nemen alsdan in 't verleden deelwoord *ge* tusschen beide, als : *kwaedspreken*, *kwaed gesproken*, *schoonmaken*, *schoon gemaakt*. Andere worden er niet van afgescheiden, en nemen het byvoegsel *ge* voorop, : als *harddraven*, *geharddraefd*, *kortwieken*, *gekortwiekt*.

146. Onder de voorzetsels, waermede menigvuldige werkwoorden samengesteld zyn, zyn sommige afscheidbaer, andere zyn onafscheidbaer, en blyven in de vervoeging altoos gehecht aen het werkwoord. De onafscheidbare voorzetsels zyn, *be*, *ge*, *her*, *ont*, en *ver*, als : *bedee-*

len, gedoogen, hernemen, ontnemen, vertrouwen. De werkwoorden met zulke voorzetsels samengesteld, nemen in het verleden deelwoord *ge* niet voorop, als : *bedeeld, gedoogd, hernoemen, ontnomen, vertrouwd.*

147. Omtrent die werkwoorden welke samengesteld zyn met een afscheidbaer voorzetsel, als, *aen, by, mede, onder,* enz., is het volgende op te merken.

1° In de onbepaalde wyze, wanneer het werkwoord moet worden voorgedaen van het byvoegsel *te*, zoo plaetst men dit tusschen het werkwoord en het voorzetsel, waermede het samengesteld is, als, *aenvangen, aen te vangen; — byvoegen, by te voegen,* enz. Komt er het woordje *om* by, men laet dit voorafgaen, als : *om aen te vangen, om by te voegen,* enz.

2° In het verleden deelwoord, staet het byvoegsel *ge* tusschen beide, als : *aengevangen, bygevoegd,* enz.

3° In den tegenwoordigen en eersten betrekelyk verleden tyd der aentoonende wyze, gaet het werkwoord vooraf, en men plaetst het voorzetsel waermede het samengesteld is, of onmiddelyk na zyn werkwoord, of verder in den zin, of zelfs dikwyls op het einde, als : *hy vangt, hy vong aen; — hy voegde er aenstonds by alles wat hy vernomen had, of alles wat hy vernomen had by.*

4° Hetzelfde heeft plaets in de gebiedende wyze, als : *neem niets den armen af; — voeg hier nog by wat gy vernomen hebt.*

Al het voorgaende geldt ook voor de werkwoorden samengesteld met een byvoegelyk naemwoord of bywoord.

148. Vele werkwoorden samengesteld met een voorzetsel, kunnen er somtyds van afgescheiden worden, somtyds niet : men kan daeromtrent de twee volgende regels in acht nemen.

1° Het voorzetsel is afscheidbaer, wanneer de klemtoon daer op valt; onafscheidbaer, als hy valt op het werkwoord.

2° Het is afscheidbaer, wanneer de eigene beteekenis van het voorzetsel in het samengesteld werkwoord gevoeld wordt; onafscheidbaer, als het voorzetsel met het werkwoord slechts ééne beteekenis uitmaakt.

VOORBEELDEN.

Onafscheidbaer.

Doorlópen (*als*, eenen boek doorloopen), ik doorloop, doorliep, heb doorloopen.

Ondergáén (*als*, de straf ondergaen), ik onderga, onderging, heb ondergaen.

Onderhóúden (*onder-*

Afscheidbaer.

Dóorloopen (*loopend door eene plaets*), ik loop door, liep door, heb doorgelooopen.

Ondergaen (*naer onder, naer beneden gaen*), ik ga onder, ging onder, ben ondergegaen..

Onderhouden (*beletten*

steunen), ik onderhoud, onderhield, heb onderhouden.

Onderstaén (*lyden*), ik ondersta, onderstond, heb onderstaen.

Overtrédén (*als, de wet overtreden*), ik overtreed, overtrad, heb overtreden.

Wederróepen (*intrekken*). ik wederroep, wederriep, heb wederroepen.

van boven te komen), ik houd onder, hield onder, heb ondergehouden.

Onderstaen (*zich van onder bevinden*), ik sta onder, stond onder, heb ondergestaen.

Overtreden (*naer de overzyde van iets treden*), ik treed over, trad over, ben overgetreden.

Wéderroepen (*terug roepen*), ik roep weder, riep weder, heb wedergeroepen.

Vragen.

Wat verstaet gy door samengestelde werkwoorden? — Met welke andere deelen der rede worden de werkwoorden samengesteld? — Hoe maekt gy 't verleden deelwoord der volgende verba: pluimstryken, kielhalen, dwarsdryven, liefkozen? — Welk onderscheid bestaat er by de werkwoorden die met een voorzetsel zyn samengesteld? — Geef eens 't verleden deelwoord van ontroeren, vervreemden, byzetten en aenspreken. — Schryf eens de vier eerste tyden der aentoonende wyze van de werkwoorden aengeven, bydoen en medehelpen. — Zoudt gy wel kunnen zeggen wanneer het voorzetsel afscheidbaer is, en wanneer onafscheidbaer, in de werkwoorden onderstellen, voorzeggen en overladen?

NEGEN EN DERTIGSTE LES.

Van de Bywoorden.

149. Wy hebben het reeds gezeid (23), de *Bywoorden* dienen om de beteekenis te wyzigen van een werkwoord, of van een byvoegelyk naemwoord.

150. Byna alle byvoegelyke naemwoorden kunnen, in hunnen onzydigen vorm, als bywoorden gebruikt worden, b. v.

Byv. naemwoord.

Bywoord.

Een fraei huis.

Hy schryft fraei.

Het dagelyksch werk.

Hy werkt dagelyks.

151. Dit laetste voorbeeld geeft gelegenheid om den leerling opmerkzaam te maken omtrent een onderscheid, waer veelal wordt overgezien. Het woord *dagelyks* is een bywoord, *dagelyksch* in tegendeel is een adjectief, hetwelk alleen van het bywoord verschilt door de *ch* op het einde : zoo is 't ook gelegen met de volgende :

Averegtsch, byv. naemw,

en *averegts*, byw.

Fluksch

fluks.

Gindsch

ginds.

Jaerlyksch

jaerlyks.

Linksch

links.

Regtsch

regts.

152. Men onderscheidt de bywoorden, naer

het verschil van hunne beteekenis, in menigvuldige soorten. De voornaemste zyn, bywoorden :

1° Van plaets, als, *hier, daer, ginds, elders, ergens, nergens*, enz.

2° Van tyd, als, *gisteren, heden, morgen, eertyds, wanneer, dagelyks, altyd, nu, dan, ooit, nooit*, enz.

3° Van hoeveelheid, als, *veel, weinig, genoeg, zeer*, enz.

4° Van bevestiging, als, *ja, gewis, zekerlyk*, enz.

5° Van ontkenning, als, *neen, niet, geenszins*, enz.

6° Van twyfeling, als, *mogelyk, misschien, welligt*, enz.

7° Van orde, als, *eerst, daarna, toen, eindelijk*, enz.

8° Van herhaling, als, *eens, dikwyls, steeds, doorgaens*, enz.

9° Van afzondering, als, *alleen, byzonderlyk*, enz.

10° Van verzameling, als, *samen, tevens, tegelyk*, enz.

11° Van aenwyzing, als, *zoo, dus, namelyk*, enz.

12° Van ondervraging, als, *hoe, waerom*, enz.

153. Sommige bywoorden hebben de trappen van beteekenis, als, *bestendig, bestendiger, bestendigst*; — *wel, beter, best.*

Vragen.

Weet gy waertoe bywoorden dienen? — Zyn goed, regtveerdig, volkomen, bywoorden in de volgende spreekwyze: het is goed weder; — hy kan goed schryven; — God is regtveerdig, en hy handelt regtveerdig met alle menschen; — volkomen vreugd kan men hier niet genieten; maer de braven zullen volkomen gelukkig zyn hiernamaels? — *Wat zyn dit voor bywoorden, ooit, tevens, elders, waerom, genoegzaam, zekerlyk?*

VEERTIGSTE LES.

Van de Voorzetsels, Voegwoorden en Tusschenwerpsels.

154. Wat wy vroeger (24) over de voorzetsels gezegd hebben, volstaet om hunnen aerd en hun gebruik in de rede, te doen kennen. Het getal dier woorden in onze tael is vry groot, zie hier de voornaemste: *aen, van, voor, achter, beneden, binnen, boven, by, buiten, in, na, naer, om, onder, op, over, tegen, tot, tusschen, door, uit, met te, ten, ter, enz.*

155. Wy zeiden boven dat vele werkwoorden met voorzetsels samengesteld zyn; helzelfde is waer van zelfstandige en byvoegelyke naemwoorden: deze worden ook dikwyls verbonden met voorzetsels, welke alsdan altyd onafscheidbaer zyn, als, *aenkomst, afkomst, inkomst*; — *aengenaem, bekwaem, onschuldig*, enz.

156. Wat nu de Voegwoorden betreft, deze leerden wy ook in de achtste les kennen. Hier ter plaetse zy nog bygevoegd dat sommige voegwoorden wortelwoorden zyn, als, *ook, zoo, nog, dan, doch, maer*; sommige afgeleid, als, *deels, anders, gevolgelyk*; andere samengesteld, als, *insgelyks, daerenboven, ofschoon*; andere eindelyk bestaende uit onderscheidene woorden; als, *zoo wel, niet alleen, niet minder, als ook, gelyk als, behalve dat, voor het overige*, enz.

157. Ten aenzien van hunne beteekenis of hunnen invloed op het verband der rede, kunnen de voegwoorden in onderscheidene soorten gerangschikt worden:

1. Verbindende, als, *en, ook, nog, niet alleen, maer ook*, enz.
2. Scheidende, als, *noch, of*, enz.
3. Verhalende, als, *hoe, dat*, enz.
4. Oogmerk aenduidende, als, *opdat, ten einde*, enz.

5. Reden gevende, als, *omdat, want, dewyl*, enz.

6. Besluitende, als, *daerom, zoo, derhalve*, enz.

7. Tegenstelling aenwyzende, als, *doch, maer, echter, nochtans, daerentegen*, enz.

8. Voorwaardelyke, als, *zoo, indien, ten zy*, enz.

9. Toegevende, als, *schoon, alhoewel, hoe zeer, toch*, enz.

158. Omtrent *doch* en *toch*, *dewyl* en *terwyl* is het volgende aen te merken. *Doch* is een tegenstelling aenwyzend, en *toch* een toegevend voegwoord. B. V. *Ik zou wel by u komen, doch ik kan heden niet uitgaen.* — *Gy zult my toch, hope ik, geen schade doen.* *Zoo is dewyl* een redegevend, en *terwyl* een tydsopvolging aenduidend voegwoord. B. V. *Dewyl (naerdien) gy my niet geantwoord hebt, schryf ik u andermael.* *Terwyl ik by hem was, kwam er nog een ander vriend.*

Aengaende het voegwoord *nog* is ook op te merken dat men het niet verwarren mag met *noch*. Het eerste staet gelyk aen het fransch *encore*; het laetste aen *ni*. *Zoo zegt men: geef my nog wat; weet gy nog iets anders?* enz.; maer men zegt: *noch ik, noch gy hebben het*

gezien ; hy is noch dag, noch nacht gerust, enz.

159. De laetste plaets onder de deelen der rede bekleeden de Tusschenwerpsels, welke men kent uit het vroeger gezegde (26). Gelyk er verschillende hertstogten zyn, zoo zyn er ook onderscheidene tusschenwerpsels om ze uit te galmen. De voornaemste zyn deze :

Tusschenwerpsels van blydschap , als , *ha , heisa !*

Van droefheid, als *ach ! helaes ! ei my !*

Van verwondering, als, *o !*

Van verachting, als, *foei !*

Van smeeking, als *ei !*

Van wenschen, als, *och, och of !*

160 Eindelyk zy hier nog opgemerkt dat sommige zelfstandige naemwoorden by wyze van tusschenwerpsels in de rede gebruikt worden, als : *geluk, myn vriend ! — wee den ontaerden ! vloek over den booswicht !* In zulkespreekwyzen is het werkwoord *zy* weggelaten.

Vragen.

Kunt gy wel een tiental nederduitsche voorzetsels opnoemen ? — Met welke deelen der rede kunnen de voorzetsels in samenstelling komen ? — Wat onderscheid merkt gy op in den vorm der voegwoorden ? — Dewyl, echter,

alhoewel, ook, *wat zyn dat voor voegwoorden?*
 — Verhoor doch myne bede, *is dat wel gezeid?*
 — *En wat dunkt u van het volgende* : ik koom
 u bezoeken , dewyl ik in de stad ben? — *Door*
welke tusschenwerpsels drukt men droef-
heid uit ?

EEN EN VEERTIGSTE LES.

Van de Spelling in 't algemeen.

161. Spelling of spelkunde is de leer om eene tael nauwkeurig volgens de aengenomene wetten te schryven.

Wanneer wy schryven , hebben wy tot oogmerk om de hoorbare geluiden en klanken , als teekens onzer gedachten, voor 's lezers oog aenschouwelyk te maken. Hieruit volgt dat wy in ons schryven alleen die klanken verbeelden moeten, welke in de uitspraak gehoord worden.

Somtyds echter is het niet genoeg de uitspraak alleen te rade te gaen , maer men moet tevens voor het wel schryven van afgeleide woorden, in aendacht nemen waer zy van voortkomen ; opdat alle woorden van denzelfden oorsprong ook op dezelfde wyze zouden mogen geschreven worden, en om zoo te zeggen , hunne familie trekken behouden.

Eindelyk, de welluidendheid moet ook by de spelling der woorden in 't oog worden gehouden. Een volk is natuerlyker wyze gezet om de

uitspraak zyner tael gemakkelyk en vloeiend te maken; uit dien hoofde valt er al soms in 't spreken een letter weg uit een woord, of daer wordt er eene andere bygevoegd; iets wat in het geschrift niet geheel mag verwaerloosd worden.

Wy zullen hier dan de voornaemste spelregels, naer welke men zich in het schryven te rigten heeft, voordragen.

Vragen.

Wat is spelling of spelkunde? — Wat hebben wy tot oogmerk by het schryven? — Welke gevolgtrekking haelt gy daer uit? — Is het altyd genoeg de uitspraak alleen te rade te gaen in de spelling? — Waerom moet men ook de afleiding in 't oog houden? — Is er behalve de uitspraak en de afleiding op niets anders acht te geven?

TWEE EN VEERTIGSTE LES.

Van de Vokaelspelling.

162. Het gebruik der klinkers of vokalen, voor zoo veel de spelling betreft, vertoont geene moeiljykhed. De leerling heeft zich kunnen een klaer denkbeeld maken van lange en korte vokaelklanken, uit het gezegde op nummer 3. Hy

heeft daer gezien dat in *dag*, *spel*, *slot*, *dun*, de vokalen kort zyn; doch waerom zyn zy dat? omdat in het nederduitsch alle enkele klinkers, wanneer zy de lettergreep niet eindigen, maer van een medeklinker gevolgd zyn, noodzakelyk een korten klank voorstellen. Hier van is alleen uitgezonderd de *y*, welke altyd lang is, gelyk wy 't zeiden ter aengehaelde plaets.

163. Wanneer nu een der bovengenoemde vokalen een langen klank moet voorstellen, ondanks den medeklinker die de lettergreep sluit, hoe zal men 't dan maken? Men moet den klinker verlengen, en die verlenging geschiedt met by de *a* en de *u* een *e* te voegen, en met de *e* en de *o* te herhalen. In deze woorden, *dad*, *wek*, *kol*, *mur*, moeten de vier vokalen lang uitgesproken worden, of anders zyn die woorden geen nederduitsch meer, en niemand zou ze verstaen. Doch gelyk wy ze hier geschreven hebben, verbeelden zy niet dan een korten klank, en derhalve moeten zy verlengd worden, om voor 't oog den vokaeklank die aen de woorden eigen is, te vertoonen. Ik zal dus in het eerste en 't vierde eene *e* byvoegen, en in de twee andere den klinker tweemaal schryven. Zoo zullen zy worden tot *daed*, *week*, *kool*, *muer*, en in dien staet den langen vokaeklank duidelyk verbeelden.

164. Men begrypt nu ligtelyk waerom in de

gegeven voorbeelden eene *e* of *o* is ingeschoven ; maer wanneer nu diereden ophoudt, dat is, wanneer de vokaël de lettergreep sluit, en van geen konzont, die haer kort doet klinken, gevolgd is, moet dan de ingeschoven *e* of *o* in het woord blyven ? Volstrekt niet, want zy is er overbodig. Wanneer ik dan die woorden eene syllabe langer maek, hy voorbeeld met ze in 't meervoud te stellen, in welk geval de konzont zich van de eerste lettergreep afscheidt en tot de tweede overgaet, zoo zal ik schryven, *daden, weken, kolen, muren*, en niet anders.

165. Sommigen zeggen dat een woord in het meervoud dezelfde vokalen moet behouden welke het in 't enkelvoud had, en geene andere wyziging ondergaen dan de aenneming van het teeken des meervouds. Het is zoo : de grond of het zakelyk deel van het woord moet bewaerd blyven ; doch tot de woorden *daed, week, kool, muer*, behoort niet *ae, ee, oo, ue* ; maer de lange vokalen *a, e, o* en *u* : en men heeft slechts die lengte in 't geschrift te doen blyken, met of zonder byvoeging van eene andere letter, volgens dat de staet van het woord medebrengt.

Vragen.

Waerom zyn de vokalen kort in dak, vel, zin, zon, kunst ? — Is de y ook kort in fyn,

myn, enz.? — *Hoe moet men 't overleggen om aen eene vokaal haer langen klank te behouden, wanneer zy op een medeklinker valt? — Moet men daden of daeden, muren of mueren schryven, en waerom? — Kan men zeggen dat ae eigentlyk tot het woord staet behoort, ue tot vuer?*

DRY EN VEERTIGSTE LES.

VERVOLG.

166. Na de aenmerkingen, welke wy in de vorige Les bygebragt hebben, zal men de volgende regels zonder moeite begrypen en in 't sehryven toepassen.

1.) Korte klinkers zyn altoos enkel, als, *val, bel, min, dor, dun.*

2.) Lange klinkers worden ook enkel geschreven, wanneer zy de lettergreep eindigen, als, *varen, leven, hopen, huren.*

3.) Lange klinkers worden verdubbeld, wanneer zy de lettergreep niet eindigen, maer op een medeklinker drukken, als, ik *vaer, leef, hoop, huer.*

Aenmerkingen. 1° *Verdubbeld worden,* beteekent hier de *e* bynemen als 't een *a* of een *u* is, en den klinker tweemaal schryven, als 't een *e* of een *o* is.

2° Dewyl de *i* van natuer kort is, moet zy altyd met *e* verlengd worden, wanneer zy met

een langen klank in een woord verschynt, om het even of zy de lettergreep eindigt of niet. Men moet schryven *wie, gierig, verdienen*, zoo wel als, *zien, dienstig, dier*.

3° Wanneer de *u* door de *w* gevolgd wordt, heeft zy altoos een langen klank, en behoort dus nooit verdubbeld te worden. Men schryve dan, *uw, schaduw, gehuwd*.

Vragen.

Kunnen korte klinkers somtyds dubbel zyn?
— *Wanneer gebruikt men lange klinkers enkel?* — *Wanneer verdubbeld?* — *Wat verstaet gy hier door verdubbelen?* — *Girig, verdienen, is dat goed of niet?* — *Waerom moet ik niet schryven gehuewd, zoo wel als muer?*

VIER EN VEERTIGSTE LES.

Van de zacht- en scherplange e en o.

167. Op nummer 163 hebben wy twee woorden aengevoerd, waer wy moeten op te rug komen. *Week, kool*, hoe spreekt gy dat uit? Zulks weet gy niet, of gy moet de beteekenis dier woorden kennen. Beteekent nu het eerste eene reeks van zeven dagen, en het tweede eene brandstof, dan hebben zy een geheel anderen vokaelklank, dan als *week* hetzelfde wil zeggen als *niet hard*, en *kool* eene vrucht beteekent die in den hof wast.

Hierdoor zal men al weder ligtelyk verstaen dat er in 't nederduitsch eene tweevoudige lange *e* en *o* is. Men noemt ze *zachtlange e* en *o*, en *scherplange e* en *o*.

168. De *zachtlange e* en *o* komen voor in de woorden waerin zy klinken gelyk in *geven*, *koken*. De *scherplange e* en *o* in tegendeel in de woorden, waer zy klinken gelyk in *been*, *peerd*, *boom*.

169. De regels voorgesteld op nummer 166 gelden alleen voor de *zachtlange e* en *o*. Men gebruikt ze enkel, als zy de lettergreep eindigen ; dubbel, als zy op een medeklinker drukken : *geven* dus en *koken* ; maer ik *geef* en ik *kook*. In beide gevallen verbeelden zy den klank die haer eigen is.

Maer met de *scherplange e* en *o* is het anders gelegen. Indien ik van *been*, *peerd*, *boom*, *benen*, *perden* en *bomen* maekte, zoo viel ik met den klank overhoop, en alle man zou die woorden verkeerd uitspreken. Hieruit volgt dan deze algemeene regel :

170. De *scherplange e*, en de *scherplange o*, moeten altyd verdubbeld worden, zoo wel wanneer zy de lettergreep eindigen, als wanneer zy ze niet eindigen.

Aenmerking. Over 't algemeen zal een Belg, met eenvoudig de woorden aen zyn oor te toetsen,

weten of de *e* en de *o* die er in voorkomen, zacht- of scherplang zyn. In geval van twyfel, heeft hy slechts een goed woordenboek te raedplegen.

Vragen.

Beet, loof, hoe zult gy dat uitspreken? — Hoe onderscheidt men de lange *e* en *o*? — In welke woorden komen de zachtlange *e* en *o* voor? — En in welke de scherplange *e* en *o*? — Voor welke van die twee gelden de regels van verdubbeling of niet verdubbeling, welke gy straks opgaeft? — Wanneer worden de scherplange *e* en *o* verdubbeld? — Hoe kan men weten dat de *e* of *o* in een woord scherp- of zachtlang is?

VEERTIGSTE LES.

Van de spelling met y of met ei.

171. Het onderscheid tusschen *y* en *ei* werd eertyds in de uitspraek duidelyk gehoord: heden is dat onderscheid in de gesproken tael zoo goed als verloren; maer het bestaet nog in de geschreven tael.

De vraag is dan, wanneer gebruikt men in de nederduitsche woorden *y*, en wanneer *ei*? Dit vraagstuk kan niet ten vollen opgelost worden, dan met behulp van lange en uitgebreide woordenlysten, die hier ongepast zouden zyn. Maer de leerling zal over 't algemeen weten wat hy te

doen heeft, met acht te geven op de volgende regels : en waer hy dan nog twyfelen mogt, moet hy zyn woordenboek inzien. Zoodan :

172. Men gebruikt de *y*

- a) In alle ongelykvloeiende werkwoorden (32 les), waerin men dezen klank hoort, als, *schryven, grypen, krygen, blyven, byten, ryden.*
- b) In die werkwoorden die voortkomen van een zelfstandig naemwoord dat met *y* geschreven wordt, als, *pylen, van pyl ; — dyken, van dyk ; — spyzen, van spys.*
- c) In zelfstandige naemwoorden, welke eenen staet, eene weerdigheid, of werking uitdrukken, en eindigen op *ry, ny, py, dy*, als, *burgery, roovery, slaverny, spotterny, heerschappy, voogdy, dwingelandy.*
- d) In alle byvoegelyke naemwoorden uitgaende op *lyk.*

173. Men bezigt *ei*

- 1) In de gelykvloeiende werkwoorden (32 les) als, *leiden, ik leidde ; — reizen, ik reisde.*
- 2) In alle zelfstandige naemwoorden die uitgaen op *heid.*
- 3) In alle byvoegelyke naemwoorden eindigende op *lei.*

Vragen.

Hoort gy 't onderscheid dat er is tusschen

den klank van y en van ei? — Mag men die dan naer willekeur gebruiken? — In welke woorden gebruikt men y? — Lyd my naer huis, want ik leid groote pyn, is daer alles wel geschreven?

ZES EN VEERTIGSTE LES.

Van de medeklinkers in de spelling.

174. De medeklinkers zullen ons zoo lang niet ophouden als de vokalen. Wy hebben er het voornaemste reeds van voorgedragen in de derde en vierde Les, in de vier en dertigste, en voorts waer het te pas kwam. Wy hebben echter hier nog een en ander by te voegen.

Voor eerst : de medeklinker *d*, als hy op 't einde van een woord staet, wordt noodzakelyk in de uitspraek verhard, en gelykt zeer naer de *t*. Derhalve zou men zich ligtelyk kunnen vergissen, wanneer men hierin slechts het gehoor te rade ging; men moet zich tevens rigten naer de afleiding, dat wil zeggen *d* of *t* gebruiken, volgens dat men in een woord een van die letteren hoort, als men door verlenging de sluitletter los maekt. In *breed*, by voorbeeld, in *stad*, in *pad*, in *hand*, enz. hoort men meer de *t* dan de *d*. Nogtans zal ik ze met geene *t* schryven, wanneer ik acht geef dat die woorden verlengd *breeder*, *stedelyk*, *paden*, *handeling* voortbrengen, waer

de *d* duidelyk gehoord wordt. Uit hoofde dan van de afleiding, zal ik kunnen besluiten dat ik de *d* bezigen moet. Wat anders is het in *vat*, *kant*, *kot*, *scheut*, *gediert*, enz. want met verlenging dier woorden kryg ik *vaten*, *kanten*, *koten*, *scheuten*, *gedierte*, waer ik de *t* met zekerheid erken.

175. Dezelfde regel van afleiding kan tot rigtsnoer verstrekken in het onderscheiden van *g* en *ch* in de spelling. Als die letters op 't einde van een woord staen, of van *t* gevolgd zyn, gelyk het gedurig voorkomt, alsdan klinken zy beide even hard, en zyn door geen oor te onderscheiden.

Hier geldt dan weêr de regel, dat men de *g* gebruikt in alle woorden waer zy door de afleiding in gevonden wordt. En dat men in tegendeel de *ch* bezigt, als men door de afleiding geen reden vinden kan om de *g* te gebruiken.

Dat ik diensvolgens *oog* moet schryven, en niet *ooch*, spreekt van zelf. Maer hoe het gemaakt met *jagt*, *klagt*, *vlugt*, *magt*, enz.? In die woorden zal ik niet gebruiken dan de *g*, wanneer ik indachtig ben, dat zy voortkomen van *jagen*, *klagen*, *vliegen* en *mogen*.

In tegendeel, ik *kocht*, en ik *dacht*, en *vrucht*, *sticht*, *nacht*, *licht*, en menigvuldige andere, zal ik met *t* schryven, omdat ik geen reden kan vinden om 't anders te doen, in welk geval dan de harde *ch* best voldoet aen de uitspraak.

Daer echter een leerling niet te veel staet kan maken op zyne eigene bedrevenheid in het punt van afleiding, zal by by den minsten twyfel liefst het woordenboek raedplegen.

Vragen.

Kan men door 't gehoor weten of men op 't einde van een woord d of t moet gebruiken? — Hoe zal men dat dan beslissen? — Waerom moet ik eerder verstand dan verstant schryven? — Wanneer gebruikt men de g aen 't einde van een woord of voor de letter t? — En wanneer moet men in dat geval ch verkiezen? — Hy nam de vlucht te midden van den nagt, wat denkt gy van die spelling?

ZEVEN EN VEERTIGSTE LES.

Van de Welluidendheid in de spelling.

176. De welluidendheid, zeiden wy reeds, mag in de spelling niet verzuimd worden. Om harent wille moet men somtyds eene letter door eene andere vervangen, eene andere uitlaten of inschuiven, ten einde den overgang van de eene lettergreep tot de andere zachter te maken, of om een goeden zwier aen de rede te geven.

177. Wy merkten vroeger reeds op (45), dat men by de vrouwelyke naemwoorden eene *e* mag aenhangen, als de welluidendheid zulks ver-

eischt, en zeggen : *de vrouwe, de tale, de hope.*

En omgekeerd, wanneer men *een vrouw, een moeder* zegt en schryft, het is mede om de welluidendheid, dewyl de naslepene *e* van *eene*, als zy zich te veel laet hooren, onaengenaem wordt. Zoo ook, *een goeden vader, een vlytigen leerling*, is om dezelfde reden onberispelyk. De gedurige herhaling van *en, en, en*, mishaeft aen 't gehoor. Zoo verkort men ook al *het* tot 't; *wy, gy, zy*, tot *we, ge, ze*, welluidendheids-halve.

178. In de woorden *aennemelyk, afscheide-lyk, bedriegelyk, schrikkelyk*, en soortgelyke meer, schuift men eene *e* in, om de hardheid van *aenneemelyk, afscheidlyk, bedrieglyk, schrik-lyk* te vermyden. In dit laetste wordt zelfs de *k* verdubbeld, omdat het anders nog niet gaen zou. En dat is mede het geval in *mannelyk, wettelyk, vriendschappelyk*, enz. in welke woorden de klinker moet kort blyven.

179. Zoo wordt ook in sommige woorden de *d* ingevoegd, tot vergemakkelyking der uitspraek, als in *beheerder, zwaerder, bitterder, bestierder*, enz.

En eindelyk wordt soms de *v* met *f*, en de *g* met *k* verwisseld, om dezelfde reden. Zoo schryft men *sterfelyk, geloofelyk, begrafenis, erfenis*

en meer andere, in plaats van met *v*, gelyk de afleiding zou medebrengen. En wederom *afhankelyk*, *vergankelyk*, *oorspronkelyk*, met *k* in stede van met *g*, welke letter anders tot het woord zou behooren.

Hier zy ten slotte nog gewaerschouwd dat uitlating, inschuiving en verwisseling van letteren met omzigtigheid geschieden moet, anders loopt men gevaer van de woorden te verminken of te verwringen, en de reden onverstaenbaer te maken. Leerlingen moeten spaerzaam zyn in alles wat van de' gewoone schryfwyze afwykt, om in geene buitensporigheden te vervallen en de tael niet te verbasteren.

Vragen.

Wat mag men zich in de spelling der woorden veroorloven om de welluidendheid? — Moet men altoos eene tafel zeggen en schryven, en zou er iets verkeerds in zyn, als men zeide: dezen brief zend ik aen myn beminden vader? — Wat doet die e duer in 't midden van 't woord vriendelyk? — Waerom is klaerder beter dan klarer? — Wat verkiest gy te schryven, ontoegangelyk of ontoegankelyk?

EINDE.

INHOUD.

	Bladz.
INLEIDING.	7
EERSTE LES. Van de nederduitsche Lettery en hare verdeeling.	ib.
TWEDE LES. Van de Klinkers en hunne samenvoeging.	9
DERDE LES. Van de Medeklinkers en hunne verwantschap.	10
VIERDE LES. Van de samenvoeging van klinkers en medeklinkers tot Lettergrepen en Woorden.	12
VYFDE LES. Van de Deelen der Rede.	14
ZESDE LES. Algemeen overzigt van de deelen der rede. Zelfstandige naemwoorden, — Lidwoorden, — Byvoegelyke naemwoorden.	16
ZEVENDE LES. Vervolg. Telwoorden, — Voornaemwoorden, — Werkwoorden.	18
ACHTSTE LES. Vervolg. Bywoorden, — Voorzetsels, — Voegwoorden, — Tusschenwerpsels.	20
NEGENDE LES. Van de onderscheidene Soorten van zelfstandige naemwoorden.	23
TIENDE LES. Van de geslachten der zelfstandige naemwoorden.	24
ELFDE LES. Van de Getallen der zelfstandige naemwoorden.	26
TWAELFDE LES. Vervolg.	28
DERTIENDE LES. Van de Gevallen der zelfstandige naemwoorden.	29
VEERTIENDE LES. Verbuiging der lidwoorden.	33
VYFTIENDE LES. Verbuiging der zelfstandige naemwoorden.	35
ZESTIENDE LES. Gebruik der Naemvallen.	39

ZEVENTIENDE LES. Van de Byvoegelyke naemwoorden.	41
ACHTTIENDE LES. Onveranderlykheid van sommige byvoegelyke naemwoorden.	44
NEGENTIENDE LES. Verbuiging van het byvoegelyk naemwoord zelfstandiger wyze gebruikt.	46
TWINTIGSTE LES. Trappen van beteekenis of van vergelyking in de byvoegelyke naemwoorden.	47
EEN EN TWINTIGSTE LES. Van de Telwoorden.	50
TWEE EN TWINTIGSTE LES. Van de Persoonlyke Voornaemwoorden.	52
DRY EN TWINTIGSTE LES. Van de Byvoegelyke Voornaemwoorden in 't algemeen.	55
VIER EN TWINTIGSTE LES. Van de Bezittelyke Voornaemwoorden.	58
VYF EN TWINTIGSTE LES. Van de Aenwyzende Voornaemwoorden.	61
ZES EN TWINTIGSTE LES. Van de Vragende Voornaemwoorden.	6
ZEVEN EN TWINTIGSTE LES. Van de Betrekkelyke Voornaemwoorden.	69
ACHT EN TWINTIGSTE LES. Van de Werkwoorden in 't algemeen.	71
NEGEN EN TWINTIGSTE LES. Van de Wyzen der werkwoorden.	75
DERTIGSTE LES. Van de Tyden en Persoonen der werkwoorden.	76
EEN EN DERTIGSTE LES. Van de Hulpwoorden en hudne vervoeging.	79
TWEE EN DERTIGSTE LES. Van de gelykvloeiende, ongelykvloeiende en onregelmatige werkwoorden.	90
DRY EN DERTIGSTE LES. Voorbeeld van vervoeging.	92
VIER EN DERTIGSTE LES. Aenmerkingen omtrent de vervoeging der werkwoorden en het maken der tyden.	96
VYF EN DERTIGSTE LES. Van de Lydende werkwoorden.	100

ZES EN DERTIGSTE LES. Van de Wederkeerige werkwoorden.	103
ZEVEN EN DERTIGSTE LES. Van de Onpersoonlyke werkwoorden.	105
ACHT EN DERTIGSTE LES. Van de Samengestelde werkwoorden.	106
NEGEN EN DERTIGSTE LES. Van de Bywoorden.	110
VEERTIGSTE LES. Van de Voorzetsels, Voegwoor- den en Tusschenwerpsels.	112
EEN EN VEERTIGSTE LES. Van de Spelling in 't alge- meen.	116
TWEE EN VEERTIGSTE LES. Van de Vokaelspelling.	117
DRY EN VEERTIGSTE LES. Vervolg.	120
VIER EN VEERTIGSTE LES. Van de zacht- en scherp- lange <i>e</i> en <i>o</i> .	121
VYF EN VEERTIGSTE LES. Van de spelling met <i>y</i> of met <i>ci</i> .	123
ZES EN VEERTIGSTE LES. Van de Medeklinkers in de spelling.	125
ZEVEN EN VEERTIGSTE LES. Van de Welluidendheid in de spelling.	127

